

RAPORT CZĄSTKOWY

Podsumowanie panelu obywatelskiego

Raport przygotowany w ramach badania pt. „Identyfikacja wyzwań stojących przed samorządami i przedsiębiorcami z województwa śląskiego, związanych z uwarunkowaniami polityki rozwoju w obszarze sprawiedliwej transformacji i polityki klimatycznej do roku 2050.”

Warszawa, 26 grudnia 2024

Fundusze Europejskie
dla Śląskiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Województwo
Śląskie

Spis treści

Spis treści	2
1. WPROWADZENIE.....	3
1.1 Kontekst	3
1.2 Cele i zakres zadania	4
2 METODOLOGIA.....	5
2.1 Technika badawcza.....	5
2.2 Dobór próby.....	6
2.3 Przebieg panelu obywatelskiego	8
3 WYNIKI BADANIA	9
3.1 Postawa wobec procesu transformacji energetycznej.....	9
3.2 Oczekiwania mieszkańców wobec władz samorządowych	28
3.3 Komunikacja procesu transformacji.....	31
3.4 Analiza pre-testów i post-testów.....	47
3.5 Podsumowanie i rekomendacje.....	53
4 ANEKS 1 – SCENARIUSZ PRZEBIEGU PANELU	56
5 ANEKS 2 – PREZENTACJA EKSPERTA	62
6 ANEKS 3 – KWESTIONARIUSZ PRE/POST TEST	62

STOSOWANE SKRÓTY:

JST – jednostki samorządu terytorialnego

NGO – organizacje pozarządowe (*ang. non-governmental organisations*)

OZE – energia ze źródeł odnawialnych

UE – Unia Europejska

1. WPROWADZENIE

Niniejszy dokument stanowi raport cząstkowy z zadania obejmującego przeprowadzenie panelu obywatelskiego. Raport powstał w ramach realizacji usługi wykonania badania pt. „Identyfikacja wyzwań stojących przed samorządami i przedsiębiorcami z województwa śląskiego związanych z uwarunkowaniami polityki rozwoju w obszarze sprawiedliwej transformacji i polityki klimatycznej do roku 2050.” na zlecenie Województwa Śląskiego (Zamawiający).

Dokument został przygotowany przez konsorcjum firm Fundacja Instytut Badań Rynkowych i Społecznych IBRiS - lider konsorcjum oraz Grupa Doradcza Sp. z o.o. - członek konsorcjum (Wykonawca).

1.1 Kontekst

Zarząd Województwa Śląskiego przyjmując Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030 (TPST) zobowiązał się do przebudowy struktury społeczno-gospodarczej podregionów górniczych w kierunku zielonej, cyfrowej gospodarki, zapewniającej wysoką jakość życia mieszkańców w czystym środowisku w sposób sprawiedliwy i efektywny. Realizacja niniejszego badania ma się przyczynić w szczególności do wdrożenia *Celu operacyjnego TPST: Efektywny społecznie odpowiedzialny system zarządzania transformacją w podregionach górniczych*, a jednym z zakładanych rezultatów realizacji w.w. celu jest *Wzmocnienie potencjału instytucjonalnego przyczyniającego się do realizacji procesów transformacyjnych*. Badanie umożliwi poszerzenie wiedzy aktorów transformacji podregionów górniczych na temat istniejących wyzwań związanych z tymi procesami oraz zmierzenie stopnia ich uświadomienia wśród samorządów i przedsiębiorców województwa śląskiego. Identyfikacja wyzwań powiązanych ze sprawiedliwą transformacją i polityką klimatyczną UE będzie stanowić również wkład do ustaleń strategicznych w ramach aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego “Śląskie 2030”.

1.2 Cele i zakres zadania

Panel obywatelski to dodatkowa technika badawcza zaproponowana przez Wykonawcę, jako uzupełnienie założonego w OPZ procesu badawczego i odpowiedź na dodatkowy problem badawczy (również zaproponowany przez Wykonawcę) w ramach obszaru badawczego C:

- **Obszar badawczy C:** Określenie zdolności instytucjonalnej Województwa Śląskiego w zakresie możliwych form wsparcia samorządów lokalnych i przedsiębiorców z województwa śląskiego w procesie sprawiedliwej transformacji.
 - **Dodatkowy problem badawczy:** Jak zbudować skuteczną komunikację procesu sprawiedliwej transformacji, jej problemów i dedykowanych im rozwiązań wśród różnych aktorów procesu (przedsiębiorcy, przedstawiciele samorządu lokalnego oraz pracownicy przedsiębiorstw):
 - identyfikacja zagrożeń, kluczowych benefitów, wiodących treści, języka i formy przekazu oraz kanałów dotarcia do przedsiębiorców z kluczowych branż i ich pracowników.

Uzasadnienie dodatkowego problemu badawczego:

Wyjściowa tematyka badawcza projektu została uzupełniona o problem dotyczący skutecznego sposobu komunikowania procesu sprawiedliwej transformacji. Sprawiedliwa transformacja to wyzwanie dla całego regionu, które jednocześnie dotyka wielu aspektów życia społeczno-gospodarczego, wielu aktorów i wielu odbiorców. Dla regionu w większości opartego o monokulturę gospodarczą będzie to znacząca zmiana, która wiąże się z niepokojem społecznym (w tym różnych grup zawodowych) o społeczno-gospodarczą przyszłość regionu.

Wobec tego istotne jest:

→ w jaki sposób przedstawiać zidentyfikowane wyzwania i rekomendowane formy wsparcia i jak skutecznie docierać i przekazać informacje do różnych aktorów tego procesu, ze szczególnym uwzględnieniem jego odbiorców jak przedsiębiorcy, a także pracownicy;

→ jakich argumentów używać, by pokazywać korzyści tego procesu, co mogą poszczególne grupy jego odbiorców uzyskać, jakie benefity mogą się z tym dla nich

wiązać lub jak przekonać obywateli do tego, że zmiany są konieczne, a wypracowane rozwiązania wsparcia będą ułatwiały przejście tego procesu transformacji.

2 METODOLOGIA

2.1 Technika badawcza

Zadanie zostało zrealizowane z wykorzystaniem techniki panelu obywatelskiego. **Panel obywatelski** – jest to w założeniu technika polegająca na zasięgnięciu przez administrację publiczną opinii grupy mieszkańców (na ogół kilkudziesięcioosobowej) danego terytorium lub użytkowników określonych usług publicznych. Osoby biorące udział w panelu powinny odzwierciedlać przekrój danej społeczności np. w zakresie wieku, płci, wykształcenia, miejsca zamieszkania. Technika ta stosowana jest w celu wspólnego wypracowania konkretnych rekomendacji dla administracji publicznej w zadanym z góry temacie. Podczas spotkań uczestnicy i uczestniczki najpierw zapoznają się z omawianym tematem, biorąc udział w spotkaniach z ekspertami i stronami, których dany temat dotyczy. Następnie wypracowują i omawiają rekomendacje, które na koniec mogą być poddane głosowaniu¹.

Metoda/technika panelu obywatelskiego w niniejszym projekcie została zaadaptowana do wymogów projektu i miała na celu włączenie przedsiębiorców i pracowników do dyskusji i publicznej refleksji na temat procesu sprawiedliwej transformacji. W ten sposób przedstawiciele grup, które są aktorami i odbiorcami tego procesu zostali bezpośrednio zaangażowani w proces decyzyjny.

Panel miał charakter jednodniowego warsztatu. Podczas spotkania odbyła się prezentacja eksperta, który opowiedział o zidentyfikowanych wyzwaniach dla aktorów transformacji oraz o katalogu rekomendowanych form wsparcia w odpowiedzi na te wyzwania, zidentyfikowanych na wcześniejszych etapach projektu. Podczas panelu sprawdzono czy i jak zmieniło się postrzeganie zjawiska pod wpływem interwencji eksperckiej (ankieta przed i po usłyszeniu komunikatu eksperckiego).

¹ Definicja zaczerpnięta ze strony <https://partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/techniki/panel-obywatelski/>

Podczas panelu obywatelskiego zderzone zostały ze sobą różne perspektywy:

- **perspektywa ekspercka, perspektywa samorządu** – prezentacja form wsparcia wypracowanych na wcześniejszych etapach badania
- **perspektywa przedsiębiorców** – potrzeby i oczekiwania, ocena wsparcia
- **perspektywa pracowników** – potrzeby i oczekiwania, ocena wsparcia

2.2 Dobór próby

- **Przedsiębiorcy z województwa śląskiego**
 - 1) z branż negatywnie dotkniętych procesem sprawiedliwej transformacji (8 osób)
 - 2) z branż, które mogą zyskać na procesie sprawiedliwej transformacji (7 osób)
- **Pracownicy z województwa śląskiego**
 - 3) z branż negatywnie dotkniętych procesem sprawiedliwej transformacji (9 osób)
 - 4) z branż, które mogą zyskać na procesie sprawiedliwej transformacji (7 osób)

Dobór próby badawczej – szczegóły

1. Przedsiębiorcy z branż negatywnie dotkniętych procesem sprawiedliwej transformacji

Dobór uwzględniał następujące zróżnicowania:

- **mix branż negatywnie dotkniętych procesem transformacji**
- **wielkość firmy**
- **zróżnicowanie terytorialne** (podregiony województwa śląskiego)
- **czas działalności na rynku**: firmy osadzone w rynku, prowadzące działalność co najmniej 5 lat.
- Do panelu zostały zrekrutowane **osoby z poziomu kierowniczego firmy**.
 - mix płci
 - mix wieku

2. Przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na procesie sprawiedliwej transformacji

- **mix branż, które mogą zyskać na procesie sprawiedliwej transformacji**

- **wielkość firmy**
- **zróżnicowanie terytorialne** (podregiony województwa śląskiego)
- **czas działalności na rynku:**
 - mix firm nowoutworzonych, prowadzących działalność nie dłużej niż 3 lata
 - mix firm osadzonych w rynku, prowadzących działalność co najmniej 5 lat
- Do panelu zostały zrekrutowane **osoby z poziomu kierowniczego firmy.**
 - mix płci
 - mix wieku

3. Pracownicy województwa śląskiego z branż negatywnie dotkniętych procesem sprawiedliwej transformacji

- **mix płci**
- **mix wiekowy: osoby w wieku od 25 do 55 lat.**
- **zróżnicowanie terytorialne** (podregiony województwa śląskiego)
- **mix form zatrudnienia**
- **mix stanowisk**
- **mix stażu pracy**
- **mix firm, w których pracują** (pracownicy reprezentowali inne firmy niż pracodawcy z Grupy 1 lub Grupy 2)

4. Pracownicy województwa śląskiego z branż, które mogą zyskać na procesie sprawiedliwej transformacji

- **mix płci**
- **mix wiekowy: osoby w wieku od 25 do 55 lat.**
- **zróżnicowanie terytorialne** (podregiony województwa śląskiego)
- **mix form zatrudnienia**
- **mix stanowisk**
- **mix stażu pracy**
- **mix firm, w których pracują** (pracownicy reprezentowali inne firmy niż pracodawcy z Grupy 1 lub Grupy 2)

2.3 Przebieg panelu obywatelskiego

- Panel obywatelski miał charakter jednodniowego stacjonarnego warsztatu.
- Czas realizacji: 16 listopada 2024 r.
- Miejsce realizacji: Katowice, dedykowane sale warsztatowe, umożliwiające pracę wspólną oraz prace w podgrupach
- Czas trwania: 7 godz.
- Panel obywatelski prowadzony był przez 4 moderatorów. Do każdej podgrupy respondentów był przypisany jeden moderator. Moderatorami były osoby posiadające wiedzę i doświadczenie z zakresu przygotowywania i prowadzenia badań jakościowych.
- Panel obywatelski realizowany był w oparciu o scenariusz przebiegu panelu obywatelskiego (Aneks 1), konsultowany z Zamawiającym.
- Panel był rejestrowany, a następnie zostały sporządzone z niego transkrypcje.
- Prowadzono również dokumentację fotograficzną zadań wykonywanych przez uczestników panelu.
- Respondenci mieli dostęp do cateringu: przerwy kawowe oraz lunch.

3.1 Postawa wobec procesu transformacji energetycznej

3.1.1. Definicja i postrzeganie transformacji energetycznej

Wszyscy badani rozumieli określenie "transformacja energetyczna", przy czym niektórzy używali go w węższym, niektórzy w szerszym znaczeniu. **W węższym znaczeniu jest to odejście od energetyki węglowej w Polsce:** wygaszanie kopalni z jego konsekwencjami, a zatem rozwój OZE, budowa elektrowni atomowych oraz utrata pracy lub przebranżowienie osób związanych z górnictwem. Szersze znaczenie tego terminu obejmuje **zrównoważony rozwój (dekarbonizacja energetyki, zmniejszenie produkcji plastiku, zrównoważone rolnictwo), elektromobilność, ochronę środowiska (także na poziomie indywidualnym, np. segregację śmieci) i rozwój nowych technologii.**

Badani są świadomi, że w odniesieniu do województwa śląskiego transformacja energetyczna oznacza **całkowitą zmianę charakteru regionu** pod względem gospodarczym, społecznym i przyrodniczym. Jak jednak to zostanie przedstawione w dalszej części raportu, **wizja tej zmiany i jej efektów jest mglista, nieokreślona.**

Znikną kopalnie... (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Odejście od paliw kopalnych. Reszta to są pochodne tego procesu. Można pisać o dekarbonizacji energetyki, o elektromobilności, o zmniejszeniu ilości plastiku. Ale to są wszystko pochodne odejścia od paliw kopalnych. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Dla mnie to jest pójście w zielone, zmiana profilu firmy. I też realizacja innych projektów, jakichś badawczo rozwojowych związanych właśnie z tą transformacją. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Transformacja energetyczna jest dla badanych **tematem ważnym, aktualnym i angażującym.** Jednocześnie respondenci zauważyli, że **dla części mieszkańców regionu termin ten może być w ogóle niezrozumiały.** Ten brak świadomości dotyczy

głównie osób starszych, gorzej wykształconych i z mniejszych miejscowości. Ci mieszkańcy obserwują jedynie pozytywne i negatywne konsekwencje transformacji, np. zamykanie kopalń (negatywne), czy czystsze powietrze (pozytywne), bez zrozumienia głębszych przyczyn, a przede wszystkim celu tych zmian.

Gdy pierwszego lepszego człowieka zapyta się o transformację, to zrobi wielkie oczy i nie wie nic. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Wszyscy badani zgodzili się, że czy chcą tego, czy nie, **transformacja jest nieuchronna** - ze względu chociażby na traktaty unijne podpisane przez Polskę. Ponadto w większości badani zgadzali się, że **zmiany na Śląsku są potrzebne**, nawet jeśli wiążą się z koniecznością poniesienia pewnych kosztów. Wymieniane argumenty za transformacją to:

- Coraz gorsza jakość wydobywanego węgla i coraz droższe jego wydobycie. Kopalnie są nierentowne.
- Działalność kopalniana i (szerzej) przemysłowa zdegradowała środowisko województwa śląskiego: zanieczyszczone są powietrze (smog, zanieczyszczenia chemiczne), lasy, wody.
- Mieszkańcy doświadczają chorób związanych z tym zanieczyszczeniem, obniżony jest ich komfort życia.
- Potrzebna jest rewitalizacja terenów pokopalnianych.
- Województwo śląskie się wyludnia, ponieważ młodszy, wykształceni ludzie uciekają stąd. Powstają miasta „widma” np. Bytom, Częstochowa.
- Zmiany są konieczne, aby region był atrakcyjnym miejscem zamieszkania dla przyszłych pokoleń.

Górnictwo jakby nie było, powoli się likwiduje. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Transformacja jest potrzebna, bo widzimy, jak się świat gotuje. Widać to po prostu i nie ma co ukrywać. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Moim zdaniem (transformacja) jest potrzebna, dla przyszłych pokoleń, bo warto korzystać z tych źródeł, które mamy i są darmowe, żeby się też nie uzależniać od zewnętrznych dostawców. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Musimy zrobić tą transformację. Będziemy cierpieć, tak? To będzie raz lepiej, raz gorzej. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Nie możemy stać w miejscu. Ten, kto stoi w miejscu, przegrywa. To jest fundamentalna zasada w każdym biznesie i w każdym społeczeństwie. Jeżeli nie będziemy parli do przodu, nie będziemy wdrażać nowych technologii, to zostaniemy wycofani z obiegu. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Jestem Ślązakiem z dziada pradziada, ale mam trochę uczulenie na górnictwo. No bo generalnie tak: mamy dziś nierentowne kopalnie, które są utrzymywane. Węgiel jest kiepskiej jakości. Są to gigantyczne koszty. Dla środowiska pewne rzeczy są szkodliwe. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Warto zauważyć, że w argumentach tych rzadko pojawia się potrzeba uzyskania neutralności klimatycznej Polski czy Europy. Ten cel jest albo drugorzędny albo w ogóle poddawany w wątpliwość. **Argumenty klimatyczne są zbyt odległe, abstrakcyjne i nie wiążą się bezpośrednio z korzyścią dla regionu.**

Tylko pojedyncze osoby (w grupie pracowników z branż, które mogą zyskać na transformacji) nie zgadzały się z tym, że województwo śląskie potrzebuje transformacji, wskazując na: narzucony przez UE charakter procesu, brak jego sensowności (zmiany w Unii Europejskiej nie przyniosą efektu w skali globalnej, a tylko osłabią jej pozycję gospodarczą na świecie) i zagrożenie bezpieczeństwa energetycznego Polski (rezygnacja z rodzimego surowca energetycznego).

Jest to coś narzucone, niektórzy to nazywają religią klimatyczną. Że Europa nagle musi ograniczyć emisję wszystkiego, żeby uratować cały świat. I idąc po prostu w kolejne kroki tego, pozbywamy się konkurencyjności. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Takie narzucanie norm, jako społeczeństwu norm, do których my się musimy dopasować, czy chcemy czy nie. Więc to jest w pewnym sensie ograniczenie wolności dla mnie. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

W odczuciu respondentów temat transformacji jest także **złożony**:

--> **na poziomie racjonalnym** - składa się z wielu pojęć i zjawisk, na różnych poziomach i wymiarach;

--> **na poziomie emocjonalnym** - w większości respondenci prezentowali postawę ambiwalentną, wskazując plusy i minusy, szanse i zagrożenia transformacji, lęki i nadzieje (więcej na ten temat w kolejnym rozdziale).

Perspektywa czasowa transformacji jest na ogół skierowana **ku przyszłości** - zarówno tej bliższej (jak będzie wyglądać ten proces) jak i dalszej (jakie będą efekty transformacji, jaki będzie charakter regionu po zmianie). Niektóre osoby zauważały jednak, że **transformacja ma już miejsce, trwa od wielu lat**. W wielu aspektach te **zmiany mają pozytywny charakter**:

- zamykane są kolejne kopalnie i zakłady przemysłowe: ich pracownicy się przebranżawiają lub idą na emeryturę;
- firmy do tej pory związane głównie z górnictwem zmieniają/ rozszerzają zakres swojej działalności;
- zamykanie kopalni, programy antysmogowe, np. Czyste Powietrze przyczyniły się do poprawy jakości powietrza w województwie śląskim;
- rozwój infrastruktury drogowej i transportu publicznego umożliwiające łatwiejszy dojazd do pracy wewnątrz aglomeracji śląskiej;
- ograniczenie/ zatrzymanie zanieczyszczenia rzek odpadami wpływa na czystość wód;
- poprawa krajobrazu, powstawanie nowych parków miejskich.

Te procesy się już dzieją od pewnego czasu, to już jest od kilku lat. Więc to jest aktualnie nic nowego, tylko teraz to już przyspiesza, bo teraz chyba też są już jakieś dofinansowania. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Gdzieś już się to zauważa. Wjeżdżam do rodziców na uliczkę, to już widzę ich domek, bo wcześniej rzeczywiście było tak, że jak ktoś zaczął kopać z pieca, to już mało co było widać. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Świeże, czyste powietrze, przede wszystkim mniej tych kopalń, hałd na Śląsku, tych elektrociepłowni, ale dwa to też od jakiegoś czasu tam są lepsze filtry na tych kominach zamontowane niż pamiętam. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Nas jednak transformacja już też dotyka. Zresztą widać po strategii, że nie uruchamiamy projektów górniczych nowych, tylko już idziemy w stronę elektroenergetyki. Zawodowo pracuję w takim biurze wsparcia zarządzania projektami. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Dobrze, że to przechodziło w takim dosyć rozciągniętym czasie. Większość tych pracowników odeszła na emerytury. Część znalazła inną pracę, łatwiejszą. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Obserwowane zmiany pozwalają dostrzec i ocenić zagrożenia, jakie może przynieść zapowiadane przyspieszenie procesu transformacji. Niektórzy badani zauważyli, że bardzo wiele zależy od władarzy konkretnych jednostek samorządu terytorialnego. Podawano przykłady gmin/ miast, które poradziły sobie z dotychczasowymi zmianami bardzo dobrze (np. Gliwice - rozwój nowych gałęzi przemysłu), jak i te, które sobie nie poradziły (np. Bytom - wyludnienie, wzrost bezrobocia, biedy, przestępczości).

Ja akurat z takiej gminy pochodzę, gdzie zamknięto kopalnię węgla kamiennego. Obiecywano niesamowity rozwój. Nawet stworzono pewien program, który miał być wdrożony w tej miejscowości. Okazuje się, że nic z tego nie wyszło. Nic nie wyjdzie w najbliższym czasie. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

[W Gliwicach] rzeczywiście też zamknięto jedną z kopalni albo przynajmniej wyłączono ją praktycznie z eksploatacji. (...) Powstało coś takiego jak Nowe Gliwice, wielki kampus technologiczno-akademicki. Powstało kilka startupów (...) firm, które generują w tej chwili naprawdę bardzo wysokie obroty i zatrudniają mnóstwo ludzi. Wydaje się, że są to dość nowoczesne przedsiębiorstwa, więc abstrahując od

wszelkich bolączek (...) chciałbym też zwrócić uwagę na te plusy. Wydaje mi się, że akurat Gliwice są takim przykładem. (pracownicy z branż które mogą zyskać na transformacji).

3.1.2. Emocje związane z transformacją

Pomimo akceptacji samego procesu transformacji oraz przekonania, że jest ona potrzebna - **dominują negatywne emocje**. Emocje pozytywne też są obecne, ale dotyczą dalszej perspektywy czasowej transformacji.

Emocją, która była najsilniej wyrażona i miała najwięcej źródeł był LĘK:

I. PRZED NIEZNANYM. Jest to ogólna obawa **przed czymś słabo określonym**. Ludzie nie wiedzą, czego się spodziewać, **mają za mało informacji na ten temat** (ten deficyt informacyjny będzie omówiony w rozdziale 3.3. Komunikacja procesu transformacji)

Zawsze jest strach przed nowym. My niezależnie od miejsca siedzenia, przy zmianie odczuwamy jakiś dyskomfort, który można by również zdefiniować jako pewną formę strachu. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

W momencie kiedy słyszę takie hasło, to widzę w tych ludziach strach. Po prostu strach jest jednym z tych elementów, który jest jak gdyby tym pierwszym odczuciem, które w momencie kiedy to hasło się pojawia zaczyna być wręcz dominujący. Strach przed nowym. (przedsiębiorcy z branż, które mogą skorzystać na transformacji)

Nieznane zmiany. (...) niepewna przyszłość. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

II. PRZED UTRATĄ PRACY. Bardziej konkretnym źródłem lęku jest **perspektywa utraty pracy** przez bardzo wiele osób zatrudnionych w kopalniach i branżach okołogórnictwa. Sami respondenci, w tym **przedstawiciele branż zagrożonych, uważali siebie za osoby operatywne i elastyczne, które będą potrafiły się przebranżowić**. Jednocześnie wskazywali na duży problem dla wielu mieszkańców, mogący skutkować osobistymi tragediami.

Czyli jeśli chodzi o ludzi zwykłych, powiedzmy pracowników, to dla nich transformacja jest bardzo negatywna, bo im się cały czas kojarzy z zamykaniem kopalń. U nas

mamy sporo pracowników i mógłbym rzec, że około 50% pracowników są to byli pracownicy kopalń. Dla nich oczywiście cała ta transformacja się kojarzy z tym, że trzeba kopalnie wszystkie zamknąć. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Spokojnie mogę powiedzieć, że 70% takich szeregowych górników zwykłych, co ryli, nie będą wiedzieli co zrobić. (...) oni nie mają żadnych alternatyw do kopalni. Oni nawet nie są w stanie pomyśleć, że mogliby robić coś innego niż pracować na kopalni. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Bieda, bo zawsze kiedy zamykane są duże zakłady pracy, no to część ludzi traci pracę. Nie jest w stanie sobie z tym poradzić. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Dla większości mieszkańców, którzy nie mają w jakiś sposób możliwości poprawienia swojego losu poprzez znalezienie lepszego miejsca pracy, to taka sytuacja jest dramatyczna wręcz. Dla wielu tych ludzi upadek czy zamknięcie zakładu górniczego czy zamknięcie zakładu energetycznego, bo z czymś takim mamy do czynienia, wiąże się z osobistym jakimś dramatem czy tragedią. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

III. PRZED ZUBOŻENIEM I DEGRADACJĄ REGIONU

Do tej pory źródłem dobrobytu województwa śląskiego oraz jego bardzo ważnej roli gospodarczej dla Polski był przemysł górniczy. Badani byli świadomi, że proces transformacji nie dotknie tylko osób związanych z branżą wydobywczą, ale stanowi zagrożenie dla całego regionu i wszystkich jego mieszkańców. Wyrażany był lęk przed zubożeniem i marginalizacją województwa śląskiego: brak przychodów dla gmin; koszty społeczne i ekonomiczne związane z procesem transformacji ponoszone przez gminy odbijają się na wszystkich.

Dodatkowo zmiany wprowadzane w ramach Europejskiego Zielonego Ładu, mogą spowodować wzrost cen i osłabić całą krajową gospodarkę.

Województwo śląskie jest więc podwójnie narażone na negatywne zmiany społeczne: biedę, bezrobocie i w konsekwencji przestępczość. Przykłady ośrodków górniczych takich jak Bytom czy Wałbrzych pokazują, że negatywny scenariusz jest prawdopodobny, jeśli proces transformacji nie zostanie przeprowadzony prawidłowo.

Tak naprawdę cały region zostanie dotknięty tym, jeżeli kopalnie zostaną zamknięte. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Eko to jest biznes. Wzrost cen usług i towarów, w związku z tym. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Kolejna rzecz to są kłopoty energetyczne i ekonomiczne, które za tym idą, ponieważ jak na przykład następuje likwidacja zakładu górniczego, wiem z czym się to wiąże dla chociażby gmin. W wielu wypadkach jest to upadek ekonomiczny gmin. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Wówczas było tak przeprowadzone chaotycznie i nie do końca ludzie byli uświadomieni. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Ale tak naprawdę dotyka to mieszkańców, przedsiębiorców, bo nawet jeżeli oni nie są bezpośrednio związani z górnictwem, to żyją z niego, bo na przykład zarabiają, bo wykonują jakieś usługi na rzecz firm, które w jakiś tam sposób związane są z górnictwem. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

IV. PRZED ZŁYM ZARZĄDZANIEM PROCESEM TRANSFORMACJI

Kluczowe dla powodzenia procesu transformacji jest bardzo dobre zarządzanie nim. Tymczasem badani, **szczególnie przedstawiciele firm, zgłosili dużo zastrzeżeń i obaw związanych z dotychczasowym przebiegiem transformacji.** W ich odczuciu **brakuje pomysłu i planu zarządzania tym procesem.**

- zbyt wolne wykorzystywanie funduszy unijnych - a bez nich transformacja jest poważnie zagrożona;
- działania są często nieprzemyślane, chaotyczne, zmienne;
- brak przygotowania sieci energetycznych do przyjmowania nadwyżki energii (przestarzałe technologie, niemodernizowane sieci przesyłowe);
- brak działań zapewniających bezpieczeństwo energetyczne kraju;
- brak dostatecznej liczby sortowni śmieci;
- brak programów restrukturyzacji zatrudnienia;
- brak edukacji społeczeństwa.

Nie robimy nic. Więc teoretycznie jesteśmy na takiej mieliźnie, że skończy się ten 27 rok, czy ten 32. Jeśli czegoś nie wykorzystamy, to co potem? (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Każdy jest za transformacją, ale każdego wkurza, czy każdy się obawia tego, że nie jest konkretyzowane, jak to ma być. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

O tym się mówi, ale jak się wyjdzie na zewnątrz, ja tego nie widzę, żeby tu była jakaś transformacja. Oprócz zamykanych kopalń, nic. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Żeby to nie było tak, że zamkniemy budynek, wywalimy tysiące ludzi na bruk i zastanowimy się, co będzie dalej. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Natomiast ta transformacja energetyczna to jest też dla mnie brak racjonalnej polityki i pomysłu na to, jak to przeprowadzić. Nie ma kogoś, kto ma na to pomysł, jak to zrobić, żeby przeprowadzić. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Nasza infrastruktura elektryczna, [...] jest do bani. Jest przestarzała, średniowieczna. Bo co nam z tego, że my zrobimy transformację na elektrykę, jak cała infrastruktura i elektrownia, wszystko leży. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Inne emocje, które wyrażali badani to:

I. BEZRADNOŚĆ, POCZUCIE BRAKU KONTROLI I WPŁYWU, DEZORIENTACJA

Kolejną reakcją emocjonalną mieszkańców województwa śląskiego jest bezradność. Zarówno pracownicy, jak i przedsiębiorcy mają poczucie chaosu i braku konsekwencji w procesie zarządzania procesem transformacji oraz braku rzetelnych informacji o jego przebiegu. Przez to trudno jest im się odnaleźć w procesie zmian i podjąć dobre decyzje.

Ta niepewność i niezdolność do przewidywania przyszłości jest potęgowana ogólną sytuacją na świecie: lock down z powodu pandemii Covid 19, wojna na Ukrainie, inflacja, rosnące ceny prądu, zmiany prawne i polityczne. Badani czują, że nic od nich nie zależy.

Poczucie braku wpływu. Raz, że lockdown, wojna, to wszystko - o tym też nie wiedzieliśmy. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Nie potrafimy powiedzieć jasno i wyraźnie, czym jest transformacja energetyczna. Cały czas błądzimy po nieuporządkowanej przestrzeni. Z jednej strony mamy na myśli likwidację kopalń i likwidację paliw kopalnych. Z drugiej strony jakiś bliżej nieokreślony sposób wytwarzania energii, który zapewni nam stuprocentowe bezpieczeństwo energetyczne. Wiemy, co mamy, ale nie wiemy w ogóle, dokąd zmierzamy. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Ja widzę pewną niestabilność i taką niepewność, bo najpierw węgiel był fe, potem dawaliśmy pieniądze na gaz, po czym jak ludzie się decydują na gazowe ogrzewania, to one też już teraz są fe i najlepiej, żebyśmy zmienili na pompę ciepła, która kosztuje nie wiadomo ile. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

II. BRAK ZAUFANIA - NIEWIARA W KOMPETENCJE I POZYTWNE INTENCJE DECYDENTÓW

Respondenci obawiają się, że fundusze przeznaczone na transformacje zostaną źle rozlokowane, że **skorzystają duże firmy z obcym kapitałem, a stracą polscy przedsiębiorcy oraz zwykli ludzie**. Badani widzą na własne oczy liczne nieprawidłowości: marnotrawienie publicznych pieniędzy, kombinatorstwo, dużo obietnic, a brak realnych efektów.

Ponadto ludzie obserwują, że narzucane zmiany są nieprzemyślane i niekonsekwentne. Przykładowo ludzi zachęcano dotacjami do zakładania pieców na gaz. Tymczasem za kilka lat trzeba będzie je wymieniać na pompy ciepła, co stanowi kolejny koszt. Taki zamęt rodzi podejrzenia o partykularne cele firm produkujących dane urządzenia, że wymogi te nie wynikają z troski o środowisko, tylko z czyichś interesów.

Zdaniem respondentów decydenci nie są zainteresowani dobrem województwa śląskiego. Kierują się głównie względami politycznymi lub ekonomicznymi, myślą krótkoterminowo: o doraźnych zyskach i o kapitale politycznym, który mogą ugrać. Te zarzuty w większym stopniu odnosiły się do władz centralnych, ale brak zaufania dotyczył także władz samorządowych.

Jestem bardzo do tego pozytywnie nastawiony, natomiast obawiam się, że może to się skończyć trochę tak, jak wtedy, gdy wchodziliśmy do Unii Europejskiej, że pieniądze zostaną przepalone po prostu na pensje, na jakieś pozorne działania (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Ja nie mówię, że nie trzeba, bo to ekologia i tak dalej. Ale z mojej perspektywy to bardziej chodzi o szelest mamony niż o tą całą ekologię. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

To jest problem: skok na kasę bez logicznego pomysłu i planu na przyszłość. Wszyscy myślą tylko i wyłącznie o tym, żeby wyciągnąć z tego kasę. Doraźny zysk bez przyszłości, bez rozsądnego myślenia lokalnego, bo od lokalnego idzie się do góry. Nie można myśleć o Polsce, jeżeli nie buduje się lokalnej, dobrej polityki. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

III. POCZUCIE NIESPRAWIEDLIWOŚCI

Wątek "niesprawiedliwej transformacji" pojawił się w trzech kontekstach. Pierwszym z nich jest poczucie, że **Śląsk może zostać oszukany**. Przez lata był wiodącym ośrodkiem w Polsce, podstawą polskiej energetyki, teraz może zostać wykorzystany - przyznane na transformacje fundusze trafią do budżetu centralnego. Badani boją się też, że województwo śląskie zostanie zostawione samo sobie, szczególnie po skończeniu finansowania z UE. Tymczasem Śląsk, zdaniem badanych, powinien otrzymać pomoc od reszty Polski, ponieważ był przez lata regionem, który pomagał, wręcz utrzymywał cały kraj.

Drugi wątek dotyczy rodzimych, polskich przedsiębiorstw, które mają mniejsze możliwości w pozyskiwaniu zewnętrznego finansowania niż większe, międzynarodowe, zagraniczne korporacje działające również na terenie naszego kraju. Wynika to między innymi ze skomplikowanych procedur przyznawania pomocy. Ostatecznie **środki na transformację trafiają do zachodnich koncernów**, które mogą sobie pozwolić na zatrudnianie ekspertów od pozyskiwania finansowania zewnętrznego. Może to skutkować odcięciem wielu małych i średnich przedsiębiorstw od funduszy unijnych na transformację, a tym samym spowodować spadek ich konkurencyjności i upadek działalności.

Trzeci wątek niesprawiedliwości procesu transformacji energetycznej dotyczy **zwykłych ludzi, mieszkańców województwa śląskiego**, bo to na nich przerzucane są koszty procesu. Wzrost cen produktów, prądu, ogrzewania uderzy przed wszystkim w najuboższych, którzy mogą nie udźwignąć podwyżek.

Bo całe życie i Warszawa, i Polska żerowały na Śląsku. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Dostaniemy duże dotacje unijne, metropolitarne, jakiegokolwiek zwane. Wypracujemy pewne mechanizmy. Część oddamy na przedsiębiorstwa zachodniej Europy... Część dodamy do centralizacji. A z resztą musimy się borykać. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Są firmy, ale to takie mocne, które właśnie mają specjalistów, którzy zapłacą im krocie za to, żeby w tych przepisach i manewrach prawnych byli biegli i dawali wszystkie możliwe wsparcie. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Jak znam dotacje, to skorzystają najwięksi. Którzy potrafią pokombinować, którzy potrafią wyciągnąć, którzy mają kontakty. A te małe firmy, te małe zakłady, które nagle zostają po prostu z niczym, bo nie potrafią sobie poradzić z papierologią, z całym systemem, dostają największe restrykcje.. To są małe zakłady i nikt ich nie wspiera. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Bo mi babka w spółdzielni powiedziała, że „na dzień dobry to panu tak wzrosną przynajmniej dwukrotnie opłaty za ciepło”. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

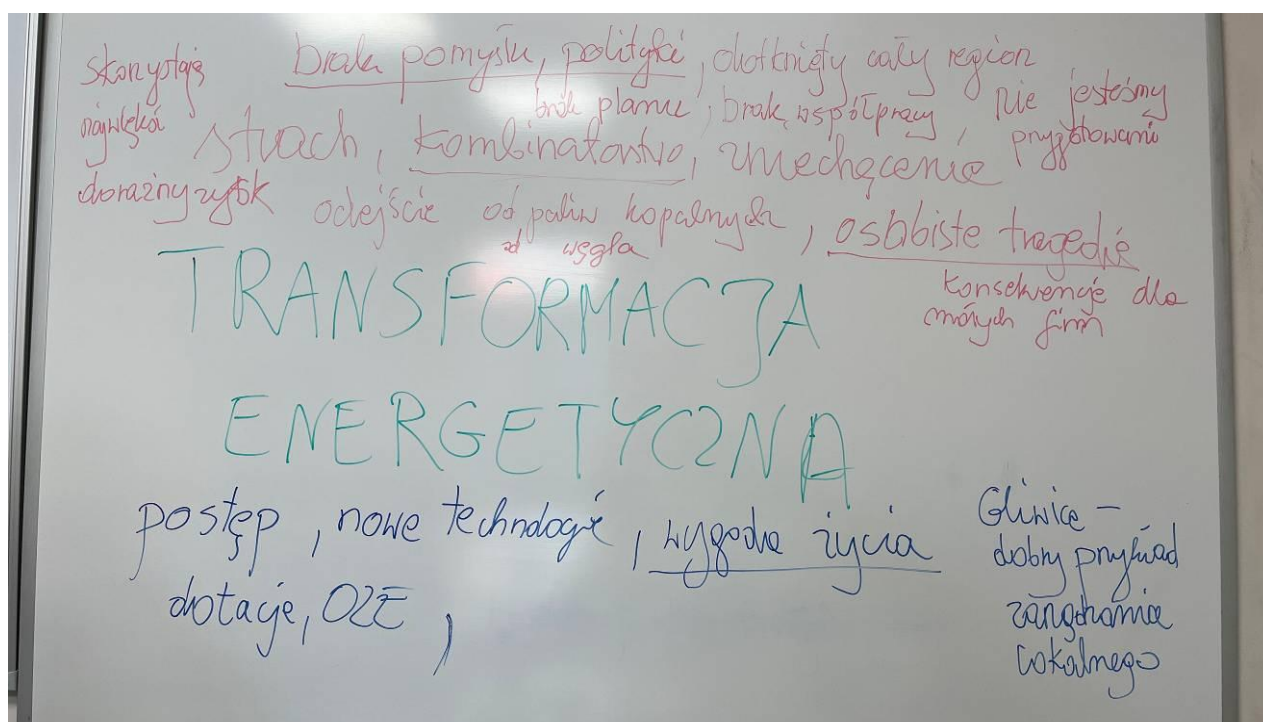
IV. NADZIEJA

Pomimo tych licznych obaw, uczestnicy badania odczuwają też nadzieję dotyczącą transformacji. Tam, gdzie jest zmiana, jest bowiem szansa na rozwój. Szczególnie mocno ten pozytywny aspekt transformacji wybrzmiał w czasie pracy zespołowej: tworzenia kolażu „Mój Śląsk za 20 lat” (wyniki omówiono w następnym rozdziale).

Natomiast musimy mieć to na uwadze, że jeżeli prawidłowo przeprowadzimy taką transformację, to mamy do czynienia z niebywałym postępem, czyli mamy coś w

rodzaju skoku cywilizacyjnego, który będzie widoczny w momencie, kiedy taka sytuacja nastąpi. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Osoby, które mają jakąś małą nutkę przedsiębiorczości mogą na bazie upadłych dużych zakładów przemysłowych zbudować mniejsze przedsiębiorstwa, które się odnajdą w nowej rzeczywistości. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Zdjęcie 1. Praca warsztatowa grupy przedsiębiorców z branż, które mogą zyskać na transformacji: skojarzenia z transformacją

3.1.3. Postrzegana przyszłość województwa śląskiego

W zadaniu „Mój Śląsk za 20 lat” respondenci wykonywali grupowo kolaż na ten temat. Stworzone we wszystkich grupach obrazy miały zbliżony charakter, powtarzały się w nich następujące wątki:

1) Śląskie będzie zielone - czyste powietrze, woda, bliskość natury

Chciałbym, żeby Śląsk za 20 lat wyglądał zielono. I są przykłady w Europie, gdzie takie rzeczy się udawały, gdzie z terenów czy regionów zupełnie, czy wysoko uprzemysłowionych dzisiaj powstały tereny mocno zielone, albo mocno czyste, ekologiczne. Więc tego bym sobie życzył chyba. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Żeby zwierzęta nie ginęły. Zieleń. Żebyśmy mieli czym oddychać. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Ten region pójdzie w taką ekologiczną stronę. Czyli będziemy naprawdę coraz bardziej przyjaźni, coraz więcej tych parków będzie zieleni. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

2) Województwo śląskie będzie miejscem zdrowego i komfortowego życia – nadzieja ta dotyczy głównie przyszłych pokoleń

Dla naszych dzieci, że będą żyły zdrowe. przełoży się to na nasze następne pokolenie (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

3) Województwo śląskie nadal będzie gospodarczym liderem Polski. Śląsk przyszłości nadal jest regionem przemysłowym, zmienia się tylko struktura przemysłu - znikną branże nie-ekologiczne (górnictwo, hutnictwo), powstaną nowe, związane z ekologią i OZE. Rolnictwo będzie mieć zrównoważony, ekologiczny charakter. Te zmiany stworzą możliwości pracy w nowych branżach i **zatrzymają proces migracji.**

Mamy dużo oczywiście przemysłu, tego przemysłu będzie cały czas sporo, ale niekoniecznie w takim rozumieniu górnictwa, hutnictwa, tylko ogólnie (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Za 20 lat na pewno to będzie województwo wiodące, które pokaże możliwości, umiejętności, całą logistykę, cały obszar swoich subregionów, jako takie potencjalne

działania i inwestycyjne tereny. Każdy z nas, zwykły mieszkaniec będzie zadowolony (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

4) Nowoczesność i innowacje będą siłą napędową regionu

Chciałbym, żeby Śląsk był takim naprawdę nowoczesnym województwem. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Będzie dużo tych projektów jakichś badawczo-rozwojowych, żeby jednak wprowadzać, żeby cały czas nadażyć za tą transformacją. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Tutaj mamy jakiś telefon. To jest nowoczesność. Chciałbym, żeby Śląsk był takim naprawdę nowoczesnym województwem. Takim regionem. I przede wszystkim żebyśmy byli dumni z tego, jako tacy innowatorzy. Można byłoby tam pociągnąć, żebyśmy mieli metro. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

5) Nastąpi rozwój edukacji na każdym poziomie, w tym uczelni wyższych. Dzięki temu województwo śląskie będzie posiadać silny kapitał ludzki.

Śląsk posiada genialny kapitał w postaci wspaniałych uczelni. One oczywiście muszą przejść indywidualną transformację, ponieważ w tej chwili prowadząc, czy prowadząc edukację na poziomie szkoły wyższej, większość tych szkół opiera się jeszcze na tradycyjnym funkcjonowaniu. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

[edukacja] na każdym poziomie. Od szkoły podstawowej, począwszy, a skończywszy na uczelni wyższej, tak żebyśmy mieli ludzi, którzy tą różnorodność Śląska będą w stanie w jakiś sposób kreować, będą w stanie rysować te linie, które musimy wytworzyć, które musimy w jakiś sposób uporządkować. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Mamy sporo uczelni i to będzie też bardzo ważna gałąź w naszym województwie. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

6) W wyobrażeniach mieszkańców, Śląsk przyszłości posiada rozwinięty nowoczesny transport – nastąpi rozwój kolei, infrastruktury drogowej, powstaną ścieżki rowerowe

Za te 20 lat chcę, żeby faktycznie to był taki międzynarodowy dworzec i żeby ta kolej na Śląsku się miała dobrze. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

7) Nastąpi współpraca różnych grup, aktorów społecznych, których działania są obecnie rozproszone. Tymczasem współpraca jest warunkiem sukcesu.

Otwartość i próba myślenia w bardzo różnych kierunkach, niezamykania się na jakąś jedną tezę z góry. Wydaje mi się, że to wymaga ścisłej współpracy też wszystkich aktorów społecznych (...) Wydaje mi się, że to też dobrze pokazuje działanie w tym kierunku, czyli żeby każda strona społeczna, bez względu na to jakie ma potrzeby, mogła być obecna w takim dialogu i w planowaniu. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

8) Zwiększy się sprawczość mieszkańców województwa śląskiego – mieszkańcy regionu muszą sami oddolnie zadbać o swoje interesy.

Jeżeli nie będziemy my, jako mieszkańcy tego regionu, mieli wyższego poczucia sprawczości, nie zaczniemy działać na rzecz tego regionu, to my za jakieś pięćdziesiąt lat będziemy, nie wiem, terenem rolniczym, tak jak jest opolskie, lubelskie (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

9) Zostanie zachowana, a nawet wzmocniona tożsamość kulturowa regionu śląskiego. Pojedyncze osoby życzyły sobie autonomii Śląska i uznania śląskiego języka. Na ogół jednak chodziło o zachowanie lokalnego patriotyzmu, typowo śląskich wartości (pracowitość, rodzina oparta na silnej pozycji kobiet) oraz zabytków po górniczej przeszłości. Województwo śląskie przyszłości nadal jest regionem o dużej odrębności kulturowej od reszty Polski.

No Ślązaki mają coś takiego, czego inni nie mają. To jest taka właśnie tutaj tożsamość. Że trzeba o ten region zadbać. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

W świetle wcześniej wyrażanych obaw związanych z transformacją, może być zaskakujące, że w kolażu "Mój Śląsk za 20 lat" zdecydowanie przeważały **pozytywne konotacje**. Pokazuje to, że respondenci wiążą z nadchodzącymi zmianami duże nadzieje. Nie bez znaczenia dla wydźwięku tych skojarzeń była odległa perspektywa czasowa. Badani tłumaczyli, że **choć mają liczne obawy dotyczące**

drogi, jaką będą musieli przejść i kosztów, jakie będą musieli ponieść, ostatecznie wierzą, że ich region będzie oferował poprawę jakości życia, rozwój i dobrobyt. Jest to wizja świata, jaką Ślązacy chcą ofiarować swoim dzieciom.

Bo my ten czarny obraz mamy do 20 lat. Po 20 latach to już będzie tak pięknie.
(pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Zdjęcie 4: praca warsztatowa grupy pracowników zagrożonych transformacją: kolaż „Mój Śląsk za 20 lat”

- **Stabilność prawna.** Uczestnicy z różnych grup podkreślali, że potrzebują stałego kierunku zmian w energetyce.
- **Obecność stałego zespołu** niezależnych ekspertów, którzy nie zmieniają się wraz ze zmianą władzy.
- **Stabilne ceny energii i ogrzewania** - ponieważ ich wzrost jest bardzo odczuwalny dla gospodarstw domowych i budżetów firm. Te zmiany są źródłem poczucia niestabilności i lęku o przyszłość ("czy będzie mnie stać zapłacić te rachunki?")
- **Finansowe wsparcie województwa śląskiego** ze strony Państwa - ale nie przez centralne zarządzanie, a przekazanie środków do instytucji regionalnych (samorządowych i NGOów).

Ciągłość decyzji, racja stanu. Jeżeli ktoś podejmie jedną decyzję, to niech potem się tego trzyma. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Na poziomie samorządowym:

Rola samorządów jest kluczowa w procesie transformacji. Szczególną rolę do odegrania mają władze wojewódzkie, koordynując działania i promując w gminach rozwiązania, które już się sprawdziły. Ważne jest wsparcie mniejszych gmin, a nawet przejęcie części obowiązków samorządów lokalnych.

Oczekiwania wobec władz samorządowych:

- edukacja mieszkańców regionu (Dlaczego i po co robimy transformację?), a także rzetelne informowanie na temat przebiegu transformacji.

DZIAŁANIA KOMUNIKACYJNE TO JEDEN Z NAJWAŻNIEJSZYCH POSTULATÓW UCZESTNIKÓW PANELU. Brak wiedzy generuje w ludziach wysokie poczucie niepewności i lęku.

- **uproszczenie procedur** otrzymywania wsparcia przez gospodarstwa domowe oraz przedsiębiorców. **TO KOLEJNY BARDZO WAŻNY POSTULAT.** Obecnie pomoc jest źle zorganizowana i mało efektywna, ponieważ aplikowanie o nią jest zbyt skomplikowane i zbiurokratyzowane. Aby skorzystać z niej, konieczne jest zatrudnianie firmy zewnętrznej, na co nie stać ani zwykłych mieszkańców, ani drobnych przedsiębiorców.

Uproszczenie procedur, papierologii. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

- **wparcie merytoryczne** przedsiębiorców i mieszkańców. Urzędy powinny pomagać w wypełnianiu i składaniu wniosków. Powstał także pomysł prowadzenia doradztwa w zakresie efektywności energetycznej dla mieszkańców. Doradztwem i wsparciem powinny się też zajmować **instytucje pozarządowe** wskazane przez Urząd. Bardzo pozytywnie oceniana jest działalność inkubatorów przedsiębiorczości, ale jest ich za mało.

Przyjdź, sprawdź, czy się w to łapiesz i powinna być w urzędzie pomoc właśnie wypełnienia tych wszystkich wniosków. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Nie wiem, jak się to dokładnie nazywa, ale dla przedsiębiorców, mikro i małych przedsiębiorstw, już pewna pomoc jest. Już ukierunkowują, gdzie te fundusze można pozyskiwać. (przedsiębiorcy z branż, zagrożonych transformacją)

- szeroka pomoc w **przebranżowaniu się** pracowników kopalń oraz zapewnienie im pracy (np. szkolenia i doradztwo zawodowe prowadzone jeszcze na terenie pierwotnego zakładu pracy; dodatki dla pracodawców zatrudniających byłych górników, reforma urzędów pracy - żeby naprawdę pomagały znaleźć zatrudnienie, żeby ich działania były skuteczne i wymiernie odczuwalne).

Firma mi robi szkolenia, a w razie zamknięcia ja mam alternatywę, żeby gdziekolwiek iść. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Tylko o to chodzi, żeby zapewnić ludziom pracę, otworzyć nowe zakłady, inne produkcyjne. Żeby ludzie mieli pracę i mogli utrzymać swoje rodziny. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Trzeba to przeprowadzić na tyle racjonalnie, żeby ludzie znaleźli pracę, ci którzy pracowali na tej kopalni, znaleźli gdzieś swoje miejsce w życiu. (przedsiębiorcy z branż, które mogą skorzystać na transformacji)

- **pomoc socjalna** dla osób w trudnej sytuacji, dla której koszty transformacji okażą się za wysokie, trudne do udźwignięcia.
- **modyfikacja przepisów uniemożliwiających sprawny przebieg procesu transformacji** (np. brak możliwości ocieplenia niektórych budynków z powodu sprzeciwu konserwatora zabytków wobec ocieplania budynków historycznych).

Mamy na Śląsku tyle terenów niezagospodarowanych, bo nas cały czas blokują regulacje prawne. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

- **zagospodarowanie zdegradowanych terenów pohutniczych i pokopalnianych.** Ważne jest, **aby nie były wyprzedawane**, a pozostały własnością gmin. Najlepiej, aby po przekształceniu służyły mieszkańcom jako rekreacyjne tereny zielone.

Do samorządu jeszcze jedna rzecz może być. Bo jak transformacja, to są zamykane zakłady. I nie sprzedawać tego deweloperom na kolejne blokowiska. Tylko jakoś rewitalizować te pokopalniane tereny. Właśnie park (...) Jak są tereny, to niech one będą dla mieszkańców. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

3.3 Komunikacja procesu transformacji

3.3.1. Obecny stan komunikacji

Badani ze wszystkich grup zauważali ogromny **deficyt informacji o procesie transformacji**. Ludzie interesują się tym tematem, chcą znać szczegóły dotyczące przyszłości swojego regionu, jednak mają poczucie, że nie mają do nich dostępu.

Temat jest co prawda **obecny w mediach, ale przedstawiany bardzo ogólnikowo lub/ i jednostronnie**. Często eksponowany jest wątek ekologiczny, w tym zmiany klimatyczne i zagrożenie, jakie one stanowią dla całej ludzkości. Ten typ narracji nazywany jest przez respondentów "straszeniem", "wywoływaniem poczucia winy". Jest całkowicie odrzucany, jako manipulacyjny, propagandowy.

Niech przestaną nas straszyć, że wszyscy spłonimy. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Inny rodzaj dyskursu obecny w mediach oparty jest na skrajnościach - transformacja jest pokazywana jako tylko dobra (głównie dla środowiska przyrodniczego) albo tylko bardzo zła (zagrożająca, nieuczciwa, bezsensowna dla Polski i sprzeczna z jej interesem). **Tego typu dialog ma charakter głównie polityczny i także nie wnosi niczego**, poza pogłębiającym się poczuciem niepokoju i podsycaniem skrajnych postaw. Ponadto przedstawia transformację z punktu widzenia interesów globalnych lub co

najwyżej ogólnopolskich, pomijając zupełnie perspektywę regionalną: mieszkańców województwa śląskiego.

Chyba największy problem jest tutaj, że najmniej rozmów, czy informacji jest takich, gdzie to jest zbalansowane. Gdzie jest dwóch skrajnych ludzi, jeden mówi jedno, drugi mówi drugie. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Brak jest natomiast konkretów dotyczących działań władz regionalnych i lokalnych, w tym jakiegokolwiek planu i harmonogramu zmian. To właśnie ten brak informacji, brak "mapy drogowej" transformacji, stanowi główne źródło lęku, zagubienia i frustracji wśród mieszkańców. Badani mają poczucie, że zdobycie rzetelnych informacji jest trudne, że władze lokalne nie prowadzą żadnych aktywnych i skoordynowanych działań komunikacyjnych. **Obecnie, ich zdaniem, ani komunikacja ani edukacja dotycząca transformacji, praktycznie nie istnieją.**

O tym się może mówi, ale tylko slogany, hasła. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Przez wiele niewiadomych ludzie tracą poczucie bezpieczeństwa (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Będzie coś nowego. Ale co tam będzie się działo... żaden z włodarzy, naszych przedstawicieli, tych inwestorów nie powiedział, co tam faktycznie będzie. Wiemy, że będzie duża kultura, będzie rozwój przemysłu. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Na pierwszym miejscu mamy brak informacji. Brakuje mi informacji. Są podawane jakieś tam początkowe informacje, jak to będzie wyglądać, ale mało konkretów. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Brak jest takiej na Śląsku informacji, co faktycznie będzie, jeżeli te kopalnie zamkną. Taka bardziej edukacja, żeby podnieść świadomość, że jak zamkną tą kopalnię, to ci ludzie nie będą zostawieni sami sobie. Żeby samorzady wyszły do nich, że mają taką możliwość. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Potwierdzeniem tego wręcz głodu wiedzy badanych, jest to, że **wielu z nich, szczególnie z grup zagrożonych transformacją (przedsiębiorcy, pracownicy) wzięło**

udział w panelu obywatelskim motywowanych właśnie tym, żeby dowiedzieć się czegoś o transformacji.

Żyjemy trochę w erze fake newsów i tych social mediów, gdzie niestety nie da się zweryfikować dużo informacji. (...) takie spotkania są o tyle warte, że jest jakaś sensowna wiedza, a nie po prostu taki troszkę bullshit. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Jestem tu dlatego, żeby też poznać opinię i zasięgnąć informację, jak to wygląda w innych branżach. Bo wiadomo, że górnictwo się już powoli będzie wygaszać. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Najważniejsze pytania stawiane przez respondentów to:

- Jak wyglądają efekty dotychczasowych działań?
- Jak ma dokładnie wyglądać województwo śląskie, gdy cele transformacji zostaną osiągnięte?
- Jakie koszty trzeba będzie ponieść - na poziomie gmin, przedsiębiorstw, zwykłych ludzi?
- Jakie będą sposoby łagodzenia ponoszonych kosztów, np.:
 - Jak pomóc tym, których nie stać na droższą energię?
 - Co się stanie z ludźmi, którzy stracą pracę?

Pytania szczególnie palące dla przedsiębiorców:

- Co się stanie po roku 2027, gdy skończą się fundusze unijne, a proces transformacji nie zostanie zakończony? Przedsiębiorcy obawiają się urwania źródła finansowania programów, w których będą brali udział.
- Jak Państwo / samorząd mają zamiar pomóc przedsiębiorcom z województwa śląskiego?

3.3.2. Reakcja na zaprezentowane materiały

Badanym zaprezentowano dwa materiały informacyjne:

a) film dokumentalny o transformacji energetycznej „Transformacja: zdążyć przed katastrofą” wyprodukowany przez Climate Reality Europe. Opowiada historię młodej aktywistki, Małgorzaty Czachowskiej, rozmawiającej z przedstawicielami różnych grup społecznych, m.in. związków zawodowych górników, przedsiębiorców, grup religijnych i kulturowych, edukatorów, których łączy głęboka troska o przyszłość Polski i świata w związku z nieuniknioną transformacją energetyczną.

<https://www.youtube.com/watch?v=JC7ij1ljf7o&t=17s>

b) prezentacja eksperta z zespołu badawczego Wykonawcy, na temat wyzwań związanych z transformacją energetyczną województwa śląskiego (prezentacja stanowi Aneks nr 2 do raportu). Prezentacja miała charakter interaktywny – badani mogli zadawać prelegentowi pytania.

Ekspertem był pan **Krzysztof Księżopolski** – adiunkt w Szkole Głównej Handlowej, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne. Doktor nauk humanistycznych na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego w zakresie nauk o polityce (2002). Ekspert Narodowego Centrum Studiów Strategicznych, ekspert ISECS. Kierownik projektu badawczego „Bezpieczeństwo Energetyczne i Polityka Klimatyczna” OAP UW - od 2014 r.

Celem prezentacji materiałów było:

- zbudowanie większej świadomości dotyczącej sprawiedliwej transformacji energetycznej jako projektu społecznego wymagającego uprzedniego zaplanowania, w procesie angażującym różne grupy interesariuszy;
- sprawdzenie, jak badani reagują na zaprezentowaną formę i treść przekazu.

FILM "TRANSFORMACJA. ZDĄŻYĆ PRZED KATASTROFĄ"

Film odebrany został krytycznie, jako agitacyjny, propagandowy, stanowiący przykład jednostronnej komunikacji prowadzonej przez aktywistów klimatycznych. Nie podobało się, że bohaterką filmu jest bardzo młoda osoba, niewystarczająco dojrzała, aby wypowiadać się na tak poważny temat, jak przyszłość województwa śląskiego.

Pomimo że pochodzi z regionu, nie mówi ani po śląsku ani nawet ze śląskim akcentem, co odbiera jej wiarygodność. Używane argumenty za transformacją były uznane za manipulację emocjonalną, przesadę i brak realności - m.in. bardzo nie podobał się głos z filmu, że ktoś może nie chcieć mieć dzieci ze względu na zagrożenia ekologiczne.

Ten film, nie wiem, mi się wydał bardzo agitacyjny. Tak bardzo pro tej zieloności.
(przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Trochę mnie zirytowało to, że ta aktywistka ma po pierwsze osiemnaście lat i bardzo chce dużo powiedzieć. Po drugie nie mówiła w ogóle gwara śląską, a chciała się identyfikować ze Śląskiem. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Osiemnastolatka, która liceum nie skończyła chyba, z tego co wiem, bo chyba dziewiętnaście nie ma. Jakim ona jest ekspertem oprócz tego, co usłyszała?
(pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Pomimo ogólnej krytyki **w filmie dostrzeżono także pozytyw**, jak te, że **pokazywał ważne regionalne lokalizacje**, miejsca i podkreślał **dotychczasową rolę województwa śląskiego dla całej polskiej gospodarki**.

Innym budzącym zaciekawienie motywem filmu było **przedstawienie programu przebranżowienia** pracowników w czasie restrukturyzacji niemieckich terenów górniczych. Część osób co prawda krytykowała go, jako nierealny w polskich warunkach (zbyt duże przywileje grupy zawodowej górników), ale część uznała, że jest to przedstawienie sposobu na dokonanie transformacji w przemyślany i sprawiedliwy sposób. Większości podobało się, że program ten był przedstawiany przez związkowca, a więc człowieka reprezentującego interesy górników.

Dużym plusem było to, że się zaczynał ten film scenami na dworcu na Ligocie, a ja tam mieszkam. (pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

No ja wierzę temu związkowcowi. On przedstawił konkretne przykłady, jak to wyglądało i jak to może po prostu działać. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

PREZENTACJA EKSPERTA

Prezentacja przedstawiona przez eksperta spotkała się także z chłodnym przyjęciem. Miała co prawda wyważony merytoryczny charakter, ale podobnie jednak jak w przypadku filmu, skrytykowano dobór nadawcy komunikatu. Ekspert pochodzi spoza województwa śląskiego, jest z SGH, z Warszawy. Jego wiedza o tym regionie ma charakter książkowy, a nie praktyczny. Dla badanych znacznie bardziej wiarygodni są pracodawcy, pracownicy, czy działacze z regionu, z którymi badani mogą się utożsamić, mówiący ich językiem, rozumiejący lokalne problemy.

Kolejny zarzut dotyczył zbyt ogólnego charakteru przekazywanych informacji. Zdaniem uczestników panelu zostały pominięte realne problemy wynikające z transformacji, z którymi mierzą się obecnie i będą mierzyć w przyszłości mieszkańcy województwa śląskiego.

Mam wrażenie, że pan z wykładu pewnie ma wiedzę naukową, ale tożsamość ze Śląskiem ma zerową. (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Ja odebrałem tę prezentację jak wszystko do tej pory. Czyli ogólnie, bez konkretów. I do tej pory cały czas tak wszędzie jest. Wszyscy właśnie krążą wokół jakichś tam pięknych wytycznych z prezentacji, czy jakiejś ustawy, ale nikt nie potrafi odpowiedzieć szczegółowo: Co będzie? Jak będzie? (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Dostałem po raz kolejny wykład naukowca, który, gadał, gadał, gadał i ja nie wiedziałem, o czym i nie wiem, czy on wiedział, o czym. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

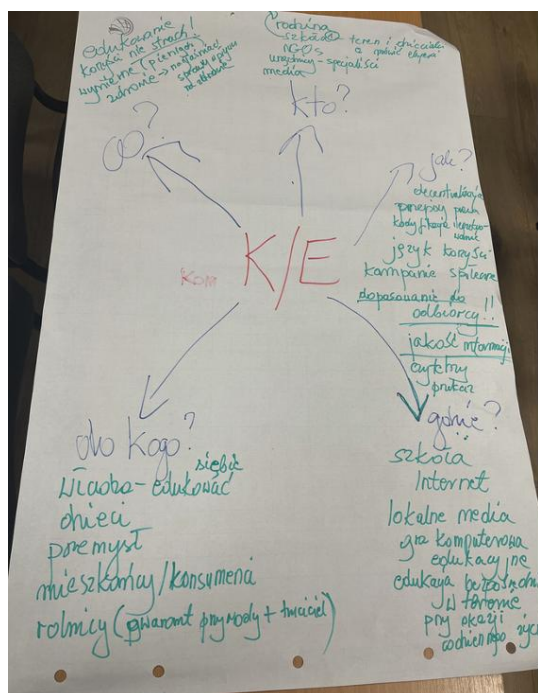
Obydwa materiały należy uznać raczej jako anty-wzorzec, ponieważ pokazują jak NIE mówić o transformacji energetycznej województwa śląskiego. Powtarzają bowiem dotychczasowe strategie komunikacyjne, którym Ślązacy generalnie nie ufają: ogólnikowość, jednostronność, przedstawianie problemu przez osobę niewiarygodną, bo spoza regionu.

Gdybym był człowiekiem, który nie wiedziałby nic na temat transformacji energetycznej, powiedziałbym tak, że dalej nic nie wiem. Oba przekazy były niekomunikatywne (przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

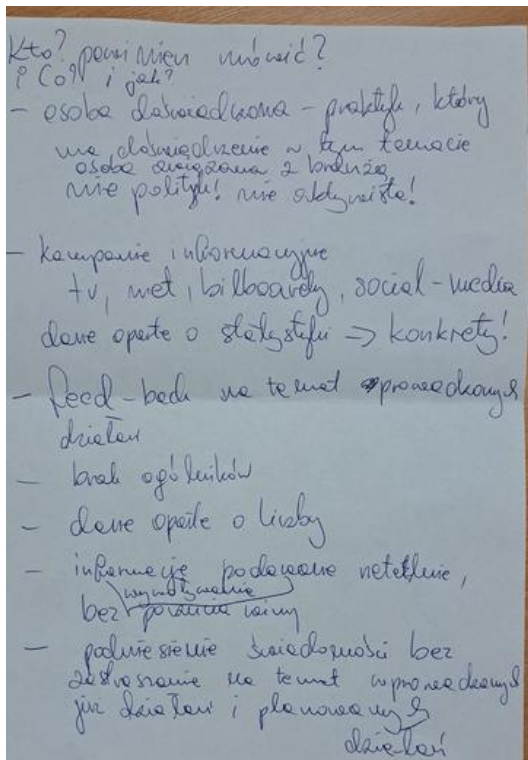
3.3.3. Oczekiwania dotyczące komunikacji

Jak było to wcześniej opisane, mieszkańcy regionu czują deficyt informacji na temat transformacji energetycznej. Jednym z najważniejszych postulatów i potrzeb badanych jest, aby władze samorządowe (poziom wojewódzki oraz gminny) przekazywały szczegółową wiedzę dotyczącą procesu: tego co dzieje się aktualnie w poszczególnych powiatach i gminach i tego co dopiero się wydarzy: za rok, dwa-trzy lata czy za 5 lat (w ramach procesów transformacyjnych). Tak, by mieszkańcy mogli korzystając z tej wiedzy również układać własne plany życiowe, prywatne i zawodowe: tak swoje, jak i swoich rodzin (w tym plany edukacyjne dzieci).

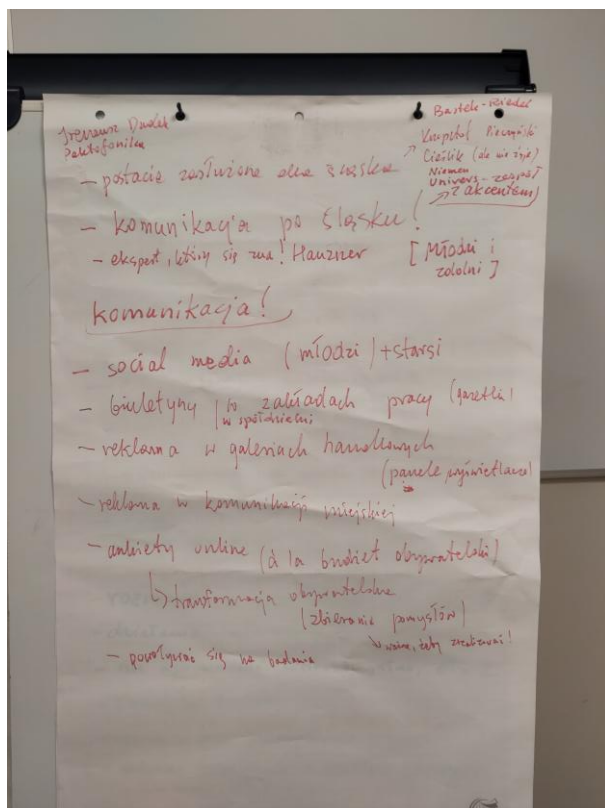
Uczestnicy spotkania tworzyli wspólnie, w ramach pracy warsztatowej rekomendacje dotyczące tej komunikacji.

Zdjęcie 7 Praca warsztatowa w grupie przedsiębiorców z branż, które mogą zyskać na transformacji

Zdjęcie 8 Praca warsztatowa w grupie pracowników z branż zagrożonych transformacją

Zdjęcie 9 Praca warsztatowa w grupie pracowników z branż, które mogą zyskać na transformacji

ODBIORCA KOMUNIKACJI

Badani, szczególnie przedsiębiorcy, zwracali uwagę na to, że komunikacja powinna być skierowana do wszystkich aktorów procesu transformacji, ale za każdym razem dopasowana do specyficznych potrzeb danej grupy. Wyróżniono następujące segmenty adresatów:

1) dzieci i młodzież - ponieważ to one mają być głównymi beneficjentami transformacji. Chodzi o to, by przekonać młode pokolenie, że region śląski ma przyszłość, że warto tu zostać. Ponadto wiedza przekazana dzieciom będzie za ich pośrednictwem trafiać do dorosłych w ich rodzinach.

[Dzieci] powinny być świadome tego, co się dzieje dzisiaj i będzie się działo, jak one będą dorosłe. Żeby umiały segregować, to trzeba je nauczyć, śmieci. Więc szkoła, nauka. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

2) dorośli mieszkańcy regionu: pracownicy i konsumenci, ponieważ to oni mogą ponieść największe koszty i oni mają najwięcej obaw. Należy im się informacja o przyszłości regionu, a także o tym, jakie konkretne mechanizmy osłonowe zabezpieczą zwyczajnych mieszkańców przed bolesnymi kosztami transformacji (wzrost cen, utrata pracy)

3) przedsiębiorcy - ponieważ to na ich barkach będzie tak naprawdę spoczywać rozwój regionu. Transformacja stanowi dla nich zagrożenie, ale też szansę rozwoju

4) urzędnicy/specjaliści – jako grupa osób, które będą odpowiedzialne za przekazywanie wiedzy dalej do społeczeństwa

5) przedstawiciele władzy, którzy powinni również edukować siebie, żeby podejmować mądre decyzje

6) rolnicy – grupa warta wyróżnienia, ponieważ także od nich zależy zrównoważony rozwój regionu. Tymczasem stosowanie nawozów i tradycyjna ekstensywna działalność rolnicza wyjaławiają glebę, zatruwają przyrodę i są źródłem emisji zanieczyszczeń do gleby, wody czy powietrza.

TREŚĆ KOMUNIKACJI

Ważna jest jakość przekazywanej wiedzy: informacje muszą być sprawdzone, przebadane, konkretne, szczegółowe, racjonalne i odnoszące się bezpośrednio do sytuacji i potrzeb ludzi mieszkających w województwie śląskim. Mądre informowanie społeczeństwa pomoże zbudować zaufanie, że podjęte działania mają sens.

Potrzebna jest rzetelna informacja na temat planowanej transformacji. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

(Chcemy) twardych danych, a nie propagandy. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

Tematy, które powinna poruszać komunikacja dotycząca transformacji:

- 1) najważniejsze są szczegóły dotyczące transformacji ("mapa drogowa"): **jak będzie przebiegać, jakie będą kolejne kroki oraz jakie będą jej docelowe efekty**
- 2) informacje o tym, jakie będą **mechanizmy osłonowe** dla lokalnych mieszkańców i przedsiębiorców
- 3) przedstawienie **różnych scenariuszy**, w tym takich, które uwzględniają napotkane trudności (plan B)
- 4) informacje, jakie będą **wymierne korzyści** z transformacji dla konkretnych grup
Więcej informacji na temat korzyści chcemy. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)
- 5) powinny być przekazywane konkretne informacje, jak po te korzyści sięgnąć (mieszkańcy - dotacje, przedsiębiorcy - udział w programach, konkursach). Należy informować o istnieniu/ otwarciu danego rodzaju wsparcia
- 6) edukacja dotycząca **ochrony środowiska**, zachowań wspierających proces transformacji, podwyższająca świadomość o jej procesach
- 7) **informacje zwrotne** na temat tego, jak przebiega transformacja i jakie realne zmiany nastąpiły, np. w sferze czystości powietrza, śladu węglowego, zrealizowanych projektów - da to poczucie sprawstwa i sensowności wprowadzanych zmian.

8) **nagłaśnianie i podkreślanie kwestii zdrowotnych** – pokazywanie negatywnego wpływu na zdrowie zanieczyszczeń oraz tego, jak transformacja pozytywnie wpływa na nasze zdrowie

STYL I JĘZYK KOMUNIKACJI

Przekaz powinien przedstawiać wszystkie aspekty zagadnienia (zarówno plusy i minusy). Język komunikacji powinien być **wyważony**, pragmatyczny konkretny. Należy unikać emocjonalnych komunikatów, szczególnie w rodzaju straszenia, czy wywoływania poczucia winy.

Komunikacja powinna **dawać ludziom poczucie autonomii i sprawstwa, aktywować inicjatywę oraz chęć wspólnego działania**. Wśród badanych pojawiło się stwierdzenie, że to mieszkańcy województwa śląskiego powinni decydować, jak ma wyglądać transformacja. Stąd warto **prowadzić z mieszkańcami dialog**. **Jednym z pomysłów jest stworzenie mechanizmu podobnego do budżetu obywatelskiego, gdzie mieszkańcy regionu będą mogli zgłaszać swoje pomysły, a także na nie głosować.**

Żeby ludzie mieli szerszy głos, tudzież jakieś pomysły, bo wielu ludzi ma różne cenne pomysły. To my powinniśmy zdecydować, jak tą transformację przeprowadzić.

(pracownicy z branż, które mogą zyskać na transformacji)

Kolejną ważną cechą komunikacji jest odwołanie się do **dumy i tożsamości Ślązaków**. Warto powołać się na **rolę, jaką województwo śląskie odgrywało do tej pory w Polsce i jej gospodarce, do spuścizny kulturowej regionu – ochrona tych wartości** jest warunkiem akceptacji dla procesu transformacji.

Wiele osób identyfikuje się z historyczno-etniczną śląskością i ważne jest, aby ich także włączyć w ogólnowojewódzki projekt transformacji, uznając ważność ich szczególnej tożsamości. W tym kontekście warto zarekomendować, aby, w przypadku filmu, czy materiału audio, nadawca mówił z **lokalnym akcentem i używał wyrażeń gwarowych**. Używanie śląskiego języka jest polecane, pod warunkiem pełnej komunikatywności dla osób, które go już nie rozumieją. Przekaz powinien także **odwoływać się do lokalnych znaczeń, symboli, czy miejsc**, pokazujących, że nadawca "pochodzi stąd".

Lokalność jest pożądanym elementem charakteru przekazu, ale ma też swoje ograniczenia. Badani sami zwrócili uwagę, że **należy zachować ostrożność wobec lokalnych animozji** (Śląsk vs Zagłębie, Katowice vs. Sosnowiec).

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe wnioski szczególnym przykładem treści komunikacji jest podawanie lokalnych przykładów dobrych praktyk (ang. *best practice*), stworzenie historii konkretnych przykładów firm i pracowników, osób z zagrożonych branż, które już wdrożyły konkretne rozwiązania (jaki) i z sukcesem przestawiły się na inne tory działalności czy inne kompetencje zawodowe.

Ważne jest ukazanie w takim studium przypadku konkretnych mechanizmów, decyzji, form wsparcia i programów, z których korzystano, jak do tego doszło, co stało za wyborem konkretnej ścieżki. Te opisy przypadków (case'y) powinny mieć walor zarówno ogólności, aby mogły być inspiracją do konkretnych działań dla innych firm i mieszkańców całego regionu, jak i szczegółowości - by można było czerpać z konkretnych rozwiązań czy wręcz je naśladować.

Przykładowo warto byłoby opisać przypadek Gliwic – jaki był punkt wyjścia tego miasta, jakie rozwiązania legislacyjne były potrzebne do wdrażanych zmian, jakie konkretne strategie zastosowano zarówno wobec firm, jak i zasobów ludzkich (istniejących, napływowych), by osiągnąć końcowy sukces, z jakimi barierami i problemami się zetknięto i jak je rozwiązano.

Nie chodzi tu, co trzeba podkreślić, o tworzenie tomów opracowań, ale raczej zwięzłego story - opowieści mieszczącej się na kilku stronach A4 wzbogaconej danymi faktycznymi i prostymi wykresami, gdzie ukazuje się w prosty sposób kluczowe momenty i strategie transformacyjne. Będzie to z jednej strony pokazywać jak dojść do sukcesu, a z drugiej przekonywać odbiorcę, że taki „happy end” jest w praktyce możliwy.

To samo dotyczy nie tylko wybranych miast czy powiatów i gmin, którym się “transformacyjnie powiodło”, ale także konkretnych firm z różnych branż (nie tylko związanych z górnictwem, ale także np. z branży samochodowej, transportowej, budowlanej, rolniczej) i konkretnych „miejscowych” osób pokazywanych w ich lokalnym otoczeniu.

KANAŁ PRZEKAZU

Kładzono nacisk na dostępność informacji, a więc - łatwość dotarcia i wielokanałowość.

1) szkoła - główny kanał komunikacji z młodzieżą. Edukację powinni prowadzić nauczyciele, ale także eksperci w temacie. Szkoła może też być miejscem prowadzenia edukacji w sposób niestandardowy. Jako przykład podano, że na budynku szkoły może być umieszczony czujnik smogu i jakości powietrza. Dzieci wchodząc do szkoły będą widzieć, jaki jest stan powietrza danego dnia.

2) biuletyn informacyjny dla mieszkańców - zaproponowano, aby taki biuletyn dotyczący tematu transformacji, był dostępny zarówno w wersji papierowej, jak i cyfrowej. W ten sposób dotrze zarówno do młodszych, jak i starszych, cyfrowo wykluczonych mieszkańców. Papierowy biuletyn (gazetka) mógłby być dostępny w urzędach, zakładach pracy, spółdzielniach.

3) urzędy - w sekretariatach urzędów (różnego szczebla) powinny być oddzielne jednostki udzielające informacji o transformacji, a także pomagające zdobyć wszelkiego rodzaju pomoc w tym zakresie (np. pomoc w wypełnieniu wniosku o dotację). Warunkiem skuteczności tego kanału są kompetencje i otwartość zatrudnionych tam pracowników.

4) Internet – jest to kontrowersyjne medium, pełne niesprawdzonych informacji i fake newsów. Z drugiej strony jest to obecnie główne miejsce, z którego czerpana jest wiedza. Nie można go więc pominąć.

Informacje powinny znajdować się na stronach własnych urzędów oraz na stronach NGO'sów i firm prywatnych. Istotne, aby urzędy wskazywały te organizacje, które są rekomendowane do wspierania mieszkańców i przedsiębiorców.

Ważnym postulatem jest **czytelność i dostępność tych stron internetowych**, aby nie trzeba było długo szukać informacji, aby była ona zrozumiała (obecnie strony urzędów kojarzą się z zagmatwaniem i słabą przejrzystością).

Nie - szukanie. Bo niestety lokalne strony, czy tam urzędów miasta to jest to zagmatwane. Wchodzi się tam i tam jest dużo odnośników, żeby cokolwiek znaleźć, naprawdę trzeba czasem długo, długo szukać. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Podkreślano, że wszystkie istotne informacje o planach dotyczących gmin i powiatów powinny być obowiązkowo komunikowane do mieszkańców przez JST, zarówno na ich stronach internetowych, jak i w osobnych komunikatach publikowanych w prasie, radio i telewizji lokalnej.

Powinny docierać również systematycznie i niewyrywkowo do najważniejszych organizacji branżowych skupiających pracodawców, do związków zawodowych, do kluczowych NGOów.

Lokalne JST powinny organizować również konsultacje społeczne, przedstawiając bieżące plany, działania osłonowe i formy wsparcia, wraz z instruktażem korzystania z nich. Podkreślano, że forma właśnie panelu obywatelskiego i tego rodzaju spotkań jest bardzo dobrą metodą konsultacji, tylko zamiast badaczy, powinni w nich uczestniczyć urzędnicy i eksperci lokalni odpowiedzialni za kreowanie strategii transformacyjnych dla danego obszaru (nie całego województwa, ale w skali powiatu czy gminy właśnie).

Wyżej wspomniane przykłady *best practice* w formie przystępnych atrakcyjnych kolorowych broszur czy krótkich prezentacji powinny być dostępne w mediach społecznościowych, w mediach lokalnych, w szkołach ponadpodstawowych, w lokalnych urzędach, na zebraniach społeczności lokalnych, tak by „same wpadały w ręce” potencjalnego odbiorcy.

Należy jednak zauważyć, że ich dystrybucja powinna być uważnie i starannie zaplanowana pod kątem dotarcia do najważniejszych grup społecznych (por. Odbiorcy Komunikacji), aby ta forma komunikacji nie została w społecznym odbiorze zdegradowana do formy „zalegających wszędzie bezwartościowych ulotek, traktowanych jak zwykłe śmieci”.

5) media społecznościowe - kolejne kontrowersyjne medium, którego jednak nie może zabraknąć: Facebook, TikTok, YouTube. To medium skierowane głównie do młodszych mieszkańców.

Wiadomo, że w dzisiejszych czasach świat biegnie swoim torem, my też mamy mało czasu, więc - hasła w mediach społecznościowych, w prasie, w radiu, w telewizji krótka informacja. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

6) audycje w lokalnej TV i radiu są bardzo ważne, bo docierają do każdego, „trafiają pod strzechy”. Z kolei media ogólnopolskie (tak państwowe, jak i prywatne) nie cieszą się zaufaniem, traktowane są jako mocno upolitycznione.

Lokalne media. Radio Katowice, jakiś taki lokalny telewizor, w sensie stacja tv. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Ale to tak samo w Internecie, czy w radiu też mogą lokalnie wpuszczać, są lokale rozgłośne. (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

7) reklama. Badani mieli niejednoznaczne opinie na temat reklam. Część uważała, że kampania dotycząca transformacji powinna zostać umieszczona w mediach lokalnych oraz jako reklama zewnętrzna (na przystankach, w komunikacji miejskiej, w galeriach handlowych). Inni (mniejszość) twierdzili, że podane w ten sposób informacje są zbyt ogólne. Z drugiej strony proponowali wykorzystanie nowoczesnych mediów w przestrzeni publicznej, np. kodów QR, które można zeskanować, aby dowiedzieć się więcej.

No przez różne kampanie. Żeby uświadomić ludziom, że jest taka możliwość, taka reklama to powinna być... (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

8) edukacyjna gra komputerowa - to pomysł jednej z grup na to, by dotrzeć z edukacją do młodych mieszkańców

OSOBA NADAWCY

Nadawca powinien być Ślązakiem: urodzić się i pracować w województwie śląskim, mówić ze śląskim akcentem. Jak to już zostało zasygnalizowane, badani nie chcą słuchać kogoś spoza ich regionu. Już brak śląskiego akcentu poddaje w wątpliwość wiarygodność nadawcy (było to widać w czasie oceny filmu „Transformacja, zdążyć przed katastrofą”).

Drugą ważną cechą nadawcy jest wiedza praktyczna. Badani podkreślali, że nie chcą słuchać polityków, ponieważ oni są zainteresowani swoją karierą i interesem swojej partii, a nie przyszłością województwa śląskiego. Niewiarygodni są też urzędnicy **wysokiego szczebla**, których perspektywa jest odległa, „zza biurka”, bez kontaktu z realnymi problemami.

Wśród osób, które w sprawie transformacji mogłyby stanowić autorytet wymieniono następujące grupy:

- niezależni eksperci i naukowcy, ale tylko ci mieszkający i pracujący w województwie śląskim;
- przedsiębiorcy z województwa śląskiego, którzy odnoszą sukcesy;
- osoby związane z przemysłem górniczym;
- osoby reprezentujące podmioty niezależne, wspierające przedsiębiorców, np. inkubatory przedsiębiorczości.

Inaczej dociera faktycznie ktoś lokalny, tylko nie polityk, tylko lokalny. Lider, jakiś naukowiec stąd. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Co wie taki samorządowiec, który gdzieś tam siedzi za biurkiem, jak to wyglądało w wykonaniu? Ktoś może tam przysłać raport, ale osoba wiarygodna to taka, która uczestniczy w danym procesie... (pracownicy z branż zagrożonych transformacją)

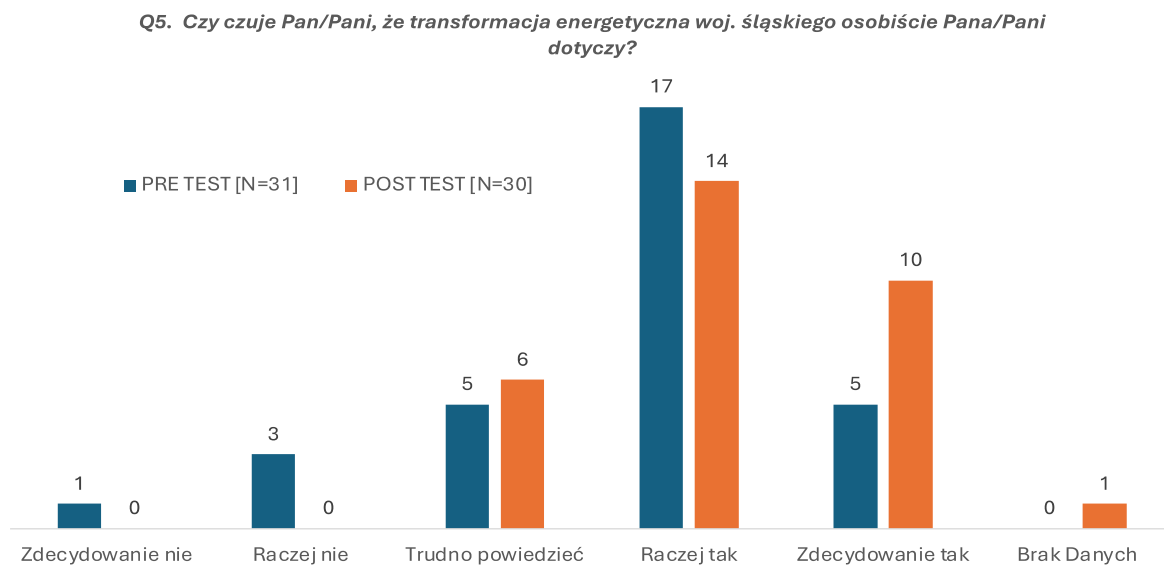
Ja osobiście to tylko bym zaufał właśnie inkubatorowi przedsiębiorczości. Są tam specjaliści. Jest to powołane po to, żeby pomagać sobie nawzajem, żeby wiedzę dzielić się, czy nawet uczyć. Kogoś kto nie umie. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Jeżeli jest jakiś przedsiębiorca w danej gminie, który od lat dobrze prosperuje i jest, można powiedzieć, marką rozpoznawalną. On trafi do tych wszystkich, taka osoba, jeśliby coś powiedziała, to na pewno jestem skłonny bardziej jej zaufać niż jakiejś osobie, która wychodzi i mówi o jakichś tam rzeczach z kapelusza. (przedsiębiorcy z branż zagrożonych transformacją)

Ponadto badani w jednej z grup (pracownicy z branż, które mogą skorzystać na transformacji) zaproponowali, aby w kampanię informacyjną włączyć ludzi kultury ze Śląska, osoby wiarygodne i dobrze odbierane, niepowiązane z polityką np. aktorów śląskich kabaretów, muzyków (Sebastian Riedel, Ireneusz Dudek, zespół Paktofonika, zespół Universe).

3.4 Analiza pre-testów i post-testów

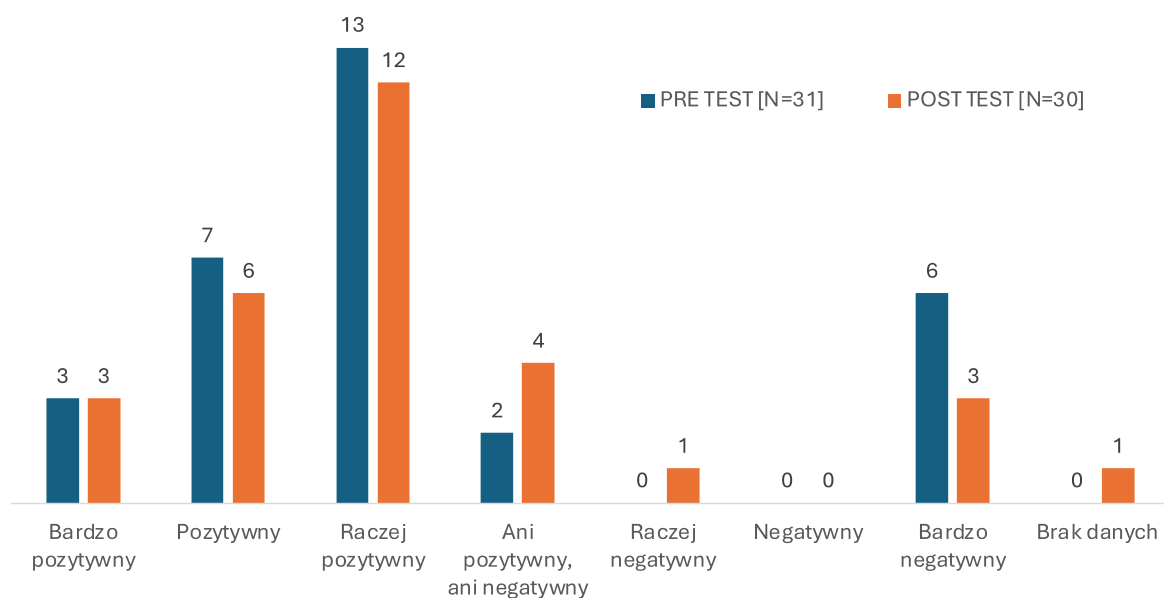
Poniżej przedstawione zostały wyniki ankiety, którą uczestnicy panelu wypełniali przed i po spotkaniu.

Dominuje opinia, że transformacja wpływa / wpłynie na życie uczestników panelu.

- Zdecydowana większość wybrała odpowiedzi Raczej tak lub Zdecydowanie tak.
- W wyniku spotkania wzrosło poczucie wpływu transformacji na życie panelistów.

Q2. Jaki ma Pan/Pani stosunek do transformacji energetycznej w woj. śląskim?

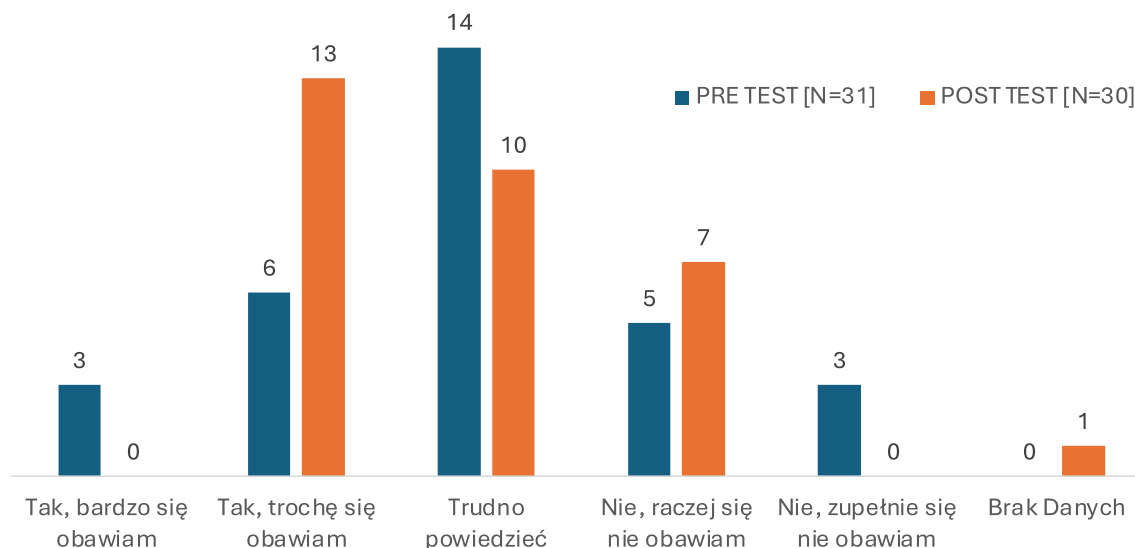

Paneliści prezentowali generalnie pozytywne podejście do transformacji. Jest to zgodne z ich wypowiedziami podczas dyskusji

- Uczestnicy Panelu mają pozytywny stosunek do transformacji energetycznej województwa śląskiego.
- Przebieg panelowej dyskusji lub prezentacja materiałów wpłynęły pozytywnie na osłabienie skrajnie negatywnego podejścia.

Q3

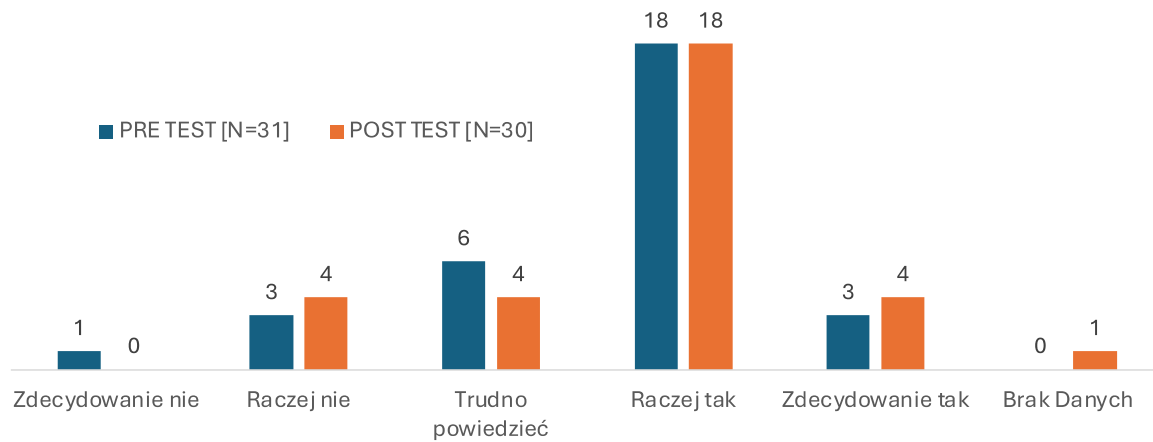
Q3. Czy obawia się Pan/Pani transformacji energetycznej w woj. śląskim?

Uczestnicy deklarują niepewność i obawy wobec procesu transformacji, co jest zgodne z przebiegiem panelu.

- Większości uczestników panelu towarzyszą obawy lub niepewność związana z transformacją.
 - Zarówno przed spotkaniem, jak i po spotkaniu po 23 uczestników panelu wybrało odpowiedzi negatywne lub świadczące o niepewności.
 - Przebieg panelu (w tym prezentacja materiałów) skutkowało zwiększeniem liczby uczestników obawiających się zmian (n=9 vs. n=13).
 - W wyniku spotkania spadła do 0 liczba respondentów wybierających odpowiedzi ekstremalne (tak, bardzo się obawiam oraz Nie, zupełnie się nie obawiam.), co oznacza, że przebieg spotkania wiązał się z redukcją postaw skrajnie optymistycznych i skrajnie pesymistycznych.

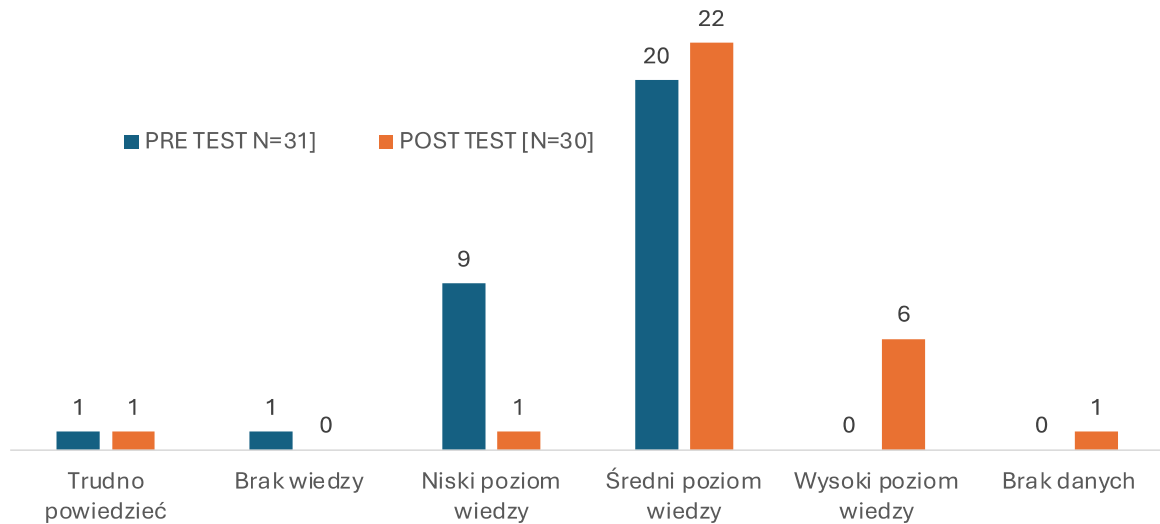
Q4. Czy ma Pan/Pani pozytywne oczekiwania, nadzieje związane z transformacją energetyczną woj. śląskiego?

Dominują pozytywne oczekiwania związane z transformacją.

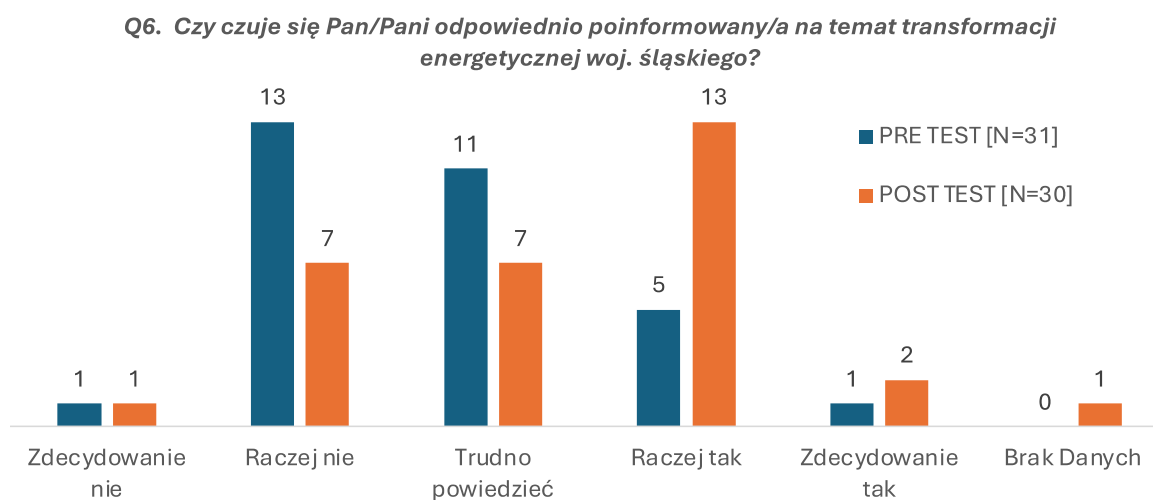
- Większość uczestników (n=21/22) wybrała odpowiedzi Raczej tak lub Zdecydowanie tak. Jak wskazywały wypowiedzi w trakcie spotkania, pomimo obaw, badani wiązali też z transformacją silne nadzieje
- Przebieg panelu (w tym prezentacja materiałów) w niewielkim stopniu wpłynął na zmianę tych oczekiwań.

Q1. Jak ocenia Pan/Pani poziom swojej wiedzy o transformacji energetycznej w woj. śląskim?

Dominuje opinia o średnim poziomie własnej wiedzy.

- Większość uczestników (n=20/22) wybrała odpowiedź Średni poziom wiedzy.
- Przebieg panelu (w tym prezentacja materiałów) wpłynęły na zmniejszenie liczby osób, oceniających słabo swój poziom wiedzy oraz na zwiększenie liczby osób oceniających swój poziom wiedzy jako wysoki.

Udział w panelu obywatelskim miał pozytywny wpływ na opinie o poziomie poinformowania o transformacji.

- Przed spotkaniem była wyraźna przewaga panelistów uważających, że czują się niedostatecznie poinformowani (n=14). Po spotkaniu ich liczba spadła do n=8, a wzrosła liczba osób uważających się za dobrze poinformowane (n=15 vs. n=6 przed spotkaniem).
- Wydaje się, że w największym stopniu przyczyniła się do tego wymiana opinii między uczestnikami.

3.5 Podsumowanie i rekomendacje

Uczestnicy panelu należeli do różnych grup: pracownicy vs przedsiębiorcy, osoby z branż zagrożonych vs takich, które mogą zyskać na transformacji. Pomimo to prezentowali spójne postawy, różniące się w szczegółach, a nie w ogólnym wydźwięku. Przedsiębiorcy zwracali większą uwagę na problemy i rozwiązania pomocowe dla polskich firm. Ponadto poszczególne osoby różniły się postawą wobec transformacji od negatywnej do entuzjastycznej. Dominowało przekonanie, że transformacja energetyczna województwa śląskiego jest nie tylko nieuchronna, ale także potrzebna. Z drugiej strony emocje wobec transformacji są ambiwalentne, co pokazują zarówno wyniki ankiet, jak i wypowiedzi uczestników podczas rozmów. Transformacja budzi nadzieje na rozwój regionu, ale generuje też wiele negatywnych emocji, takich jak niepewność, lęk, bezradność, frustracja, brak zaufania do decydentów, obawa przed niesprawiedliwym lub nieudolnym przebiegiem procesu.

Głównym źródłem negatywnych emocji jest odczuwany bardzo silnie brak informacji na temat jakiegokolwiek planu i harmonogramu zmian. To właśnie ten brak informacji, brak „mapy drogowej” transformacji, stanowi główne źródło lęku i zagubienia mieszkańców.

Czynnikiem wzmacniającym emocje jest międzynarodowa sytuacja geopolityczna, która potęguje niepewność. Brak właściwego sposobu zarządzania zjawiskiem niepewności może powodować utrudnienie dla władzy publicznej w przeprowadzeniu tego procesu.

Ważnym i pozytywnym czynnikiem jest fakt, iż mimo różnic interesów grupowych nie obserwowano negatywnych emocji między uczestnikami badania z poszczególnych podgrup. Ten stan dialogu i rozumienia potrzeby transformacji energetycznej powinien być wzmocniony poprzez rekomendowane na tym etapie badania działania.

- I. Pierwszą rekomendacją jest komunikowanie docelowego modelu transformacji, czyli stanu docelowego z uwzględnieniem rzetelnego i szczegółowego przedstawienia korzyści i kosztów.
- II. Drugą rekomendacją jest komunikowanie jaki będzie harmonogram realizacji i sekwencja realizowanych działań.

- III. Trzecią rekomendacją jest wskazanie w jaki sposób będą wspierani mieszkańcy i przedsiębiorcy oraz na ile będą musieli ponosić koszty transformacji energetycznej samodzielnie.

Pojawia się również kwestia edukacji na rzecz ochrony środowiska oraz pozytywnego wpływu transformacji na zdrowie mieszkańców. To zagadnienie powinno być szczególnym obszarem odpowiedzialności władzy publicznej z tym, iż edukacja powinna w sposób obiektywny pokazywać proces. W jakimś sensie edukacja jest elementem komunikacji, choć to pojęcie szersze związane z aksjologią tego procesu.

Adresatami komunikacji i edukacji powinni być wszyscy uczestnicy procesu, jego beneficjenci, jak i osoby mogące ponieść większe koszty: dzieci, młodzież, pracownicy, przedsiębiorcy, rolnicy, urzędnicy, a także przedstawiciele władz.

W strategii komunikacji należy pokazywać dobre praktyki (ang. *best practice*) na poziomie regionu, firm i konkretnych osób. Wyniki badania wskazują, iż nadawcą przekazu powinien być Ślązak: związany z regionem, mówiący ze śląskim akcentem. Nie może to być jednak polityk ani urzędnik, ale ktoś mający doświadczenie praktyczne, związany ze śląską gospodarką.

Rekomendujemy, aby język komunikacji był wyważony, pragmatyczny i konkretny. Należy unikać emocjonalnych komunikatów, szczególnie w rodzaju straszenia, czy wywoływania poczucia winy. Zdecydowanie należy w przekazie abstrahować od wszelkich uwikłań i konotacji politycznych. Sądzymy, iż warto odwoływać się do dumy i tożsamości Ślązaków, powołać się na rolę, jaką region śląski odgrywał do tej pory w Polsce i jej gospodarce, do spuścizny kulturowej regionu - ochrona tych wartości jest warunkiem akceptacji dla procesu transformacji.

Badanie wskazuje, iż mieszkańcy oczekują dialogu z przedstawicielami władz. Chcą być informowani o tym, jakie realne zmiany nastąpiły. Władze samorządowe zdaniem uczestników powinny też aktywować inicjatywę mieszkańców, promować inicjatywy oddolne, inicjować konsultacje społeczne na szeroką skalę, aby mieszkańcy odzyskali poczucie autonomii i sprawstwa. Preferowane kanały dotarcia, to: regionalna telewizja i radio, biuletyny informacyjne (papierowe i on-line), szkoła, reklama zewnętrzna (*outdoor*), wydzielone punkty informacyjne w urzędach, Internet, media społecznościowe, ale również gry komputerowe.

Wskazane powyżej opinie i potrzeby respondentów, można uznać za rekomendacje, lecz wymagają one operacjonalizacji w kontekście zadań i możliwości samorządu wojewódzkiego. Warto podkreślić, iż uczestnicy wskazują na konieczność aktywności władzy publicznej, oczekują otwartego merytorycznego dialogu w formie panelów obywatelskich. Również istotne jest, iż uczestnicy badania mieli poczucie, że w czasie panelu zdobyli nowe informacje, a ich obawy dotyczące transformacji nieco zmalły.

Tym samym rekomendacja dialogu i partycypacji w komunikacji jest jedną z kluczowych na bazie przeprowadzonego badania. Udział niezależnych ekspertów uważany jest przez respondentów za czynnik gwarantujący obiektywizację i rzetelność procesu.

4 ANEKS 1 – SCENARIUSZ PRZEBIEGU PANELU

ZARYS PRZEBIEGU PANELU I RAMY CZASOWE

Miejsce: Katowice, ul. Moniuszki 4/8 (sala szkoleniowa w Fundacji Rozwoju Rachunkowości)

Data: 16 listopada 2024, w ramowych godzinach 9:30 – 16:00

A. Część 1 WPROWADZENIE

- a. Powitanie, przedstawienie agendy, moderatorów, pre-test 30 min
- b. Dyskusja w 4 podgrupach – wiedza i stosunek do procesu transformacji 40 min

[przerwa kawowa]

B. Część 2 PREZENTACJA EKSPERTA

- a. Projekcja filmu dokumentalnego o transformacji energetycznej 20 min
- b. Prezentacja eksperta z zespołu badawczego Wykonawcy na temat wyzwań związanych z transformacją energetyczną woj. śląskiego oraz form wsparcia wypracowanych na wcześniejszych etapach badania 40 min.

[przerwa kawowa]

C. Część 3 PRACA WARSZTATOWA

- a. Dyskusja w 4 podgrupach z użyciem technik aktywizujących na temat potrzeb, obaw, i oczekiwań związanych z transformacją oraz przydatności poszczególnych form wsparcia 60 min

[przerwa obiadowa]

- b. Dyskusja w 4 podgrupach z użyciem technik aktywizujących na temat komunikacji dotyczącej procesu transformacji 60 min

D. Część 4 PREZENTACJA WYNIKÓW PODGRUP

- a. Prezentacja wyników podgrup i dyskusja na forum 40 min
- b. Podsumowanie całego panelu oraz Post test 20 min

Etap	Zadania	Prowadzący	Czas
Przybycie uczestników	<ul style="list-style-type: none"> • przybycie uczestników, wypełnienie dokumentów - formularz zgody, przydzielenie do jednej z 4 podgrup: <ul style="list-style-type: none"> ○ GRUPA 1 Przedsiębiorcy z branż negatywnie dotkniętych procesem sprawiedliwej transformacji ○ GRUPA 2 Pracownicy z branż negatywnie dotkniętych procesem sprawiedliwej transformacji ○ GRUPA 3 Przedsiębiorcy z branż, które mogą zyskać w procesie sprawiedliwej transformacji ○ GRUPA 4 Pracownicy z branż, które mogą zyskać w procesie sprawiedliwej transformacji 	Zespół 4 moderatorów	10 min
Powitanie	<ul style="list-style-type: none"> • przywitanie uczestników • przedstawienie zasad panelu i agendy (cel spotkania) • Przedstawienie zespołu moderatorskiego • Wypełnienie pre-testów <p>Paneliści wypełniają samodzielnie ankietę, która ma zdiagnozować ich postrzeganie zjawiska przed dyskusją i komunikatem eksperta.</p>	Główny moderator	20 min
Praca warsztatowa z uczestnikami panelu	<p>WSTĘP</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przywitanie się uczestników podgrupy I krótkie przedstawienie się <ul style="list-style-type: none"> ○ Imię ○ Zawód 	Każda z 4 grup pracuje z jednym z moderatorów	40 min

Etap	Zadania	Prowadzący	Czas
	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zainteresowania <p>WIEDZA NA TEMAT PROCESU TRANSFORMACJI, STOSUNEK DO TRANSFORMACJI</p> <p><i>Moderator: Uwaga, aby ta część nie trwała zbyt długo, należy pilnować, aby każdy zabrał głos i wypowiedział się na temat, bez przedłużania.</i></p> <p>Rozgrzewka – ćwiczenie z karteczkami – skojarzenia z transformacją energetyczną w woj. śląskim</p> <p>Ćwiczenie - kolaż → moje województwo śląskie za 20 lat (technika aktywizacji i integracji podgrup – poznanie potrzeb i oczekiwań)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Co ludzie wiedzą o transformacji energetycznej w woj. śląskim? • Skąd wiedzą o transformacji energetycznej woj. śląskiego? • Co o tym myślą? 		
FILM	<p>Transformacja: zdążyć przed katastrofą – film dokumentalny</p> <p><i>Film „Transformacja: zdążyć przed katastrofą” wyprodukowany przez Climate Reality Europe opowiada historię młodej aktywistki, Gosi Czachowskiej, rozmawiającej z przedstawicielami różnych grup społecznych, m.in. związków zawodowych górników, przedsiębiorców, grup religijnych i kulturowych, edukatorów, których łączy głęboka troska o przyszłość Polski i świata w związku z nieuniknioną transformacją energetyczną.</i></p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=JC7ij1ljf7o&t=17s</p> <p><i>Celem filmu jest zbudowanie większej świadomości dotyczącej tematu sprawiedliwej transformacji energetycznej jako projektu społecznego wymagającego uprzedniego zaplanowania w procesie angażującym różne grupy interesariuszy.</i></p>		20 min

Etap	Zadania	Prowadzący	Czas
Prezentacja eksperta	Prezentacja eksperta z zespołu badawczego Wykonawcy na temat wyzwań związanych z transformacją energetyczną woj. śląskiego oraz proponowanego katalogu form wsparcia samorządu lokalnego i przedsiębiorców	Ekspert z zespołu badawczego Dr Krzysztof Książkowski Adiunkt w Szkole Głównej Handlowej, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne. Doktor nauk humanistycznych na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego w zakresie nauk o polityce (2002). Ekspert Narodowego Centrum Studiów Strategicznych, ekspert ISECS. Kierownik projektu badawczego „Bezpieczeństwo Energetyczne i Polityka Klimatyczna” OAP UW - od 2014 r.	40 min
Praca warsztatowa z uczestnikami panelu	Dyskusja w 4 podgrupach z użyciem technik aktywizujących Dyskusja o wyzwaniach i potrzebnych działaniach w procesie transformacji energetycznej woj. śląskiego: Rozgrzewka	Każda z 4 grup pracuje z jednym z moderatorów	60 min

Etap	Zadania	Prowadzący	Czas
	<ul style="list-style-type: none"> • Co sądzicie o tych materiałach, które obejrzelście? • Czy dowiedzieliście się czegoś nowego? • Co was zaciekało, zdziwiło? <p>Mapa empatii – mieszkańiec woj. śląskiego (co myśli, co widzi, co słyszy, co czuje, co robi - > jakie ma obawy, nadzieje, czego potrzebuje):</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Co ludzie dookoła mówią o transformacji?</i> ○ <i>Czego ludzie się obawiają w związku z transformacją?</i> ○ <i>Jakie ludzie mają nadzieje w związku z transformacją?</i> ○ <i>Czego ludzie potrzebują w związku z transformacją?</i> ○ <i>Co ludzie robią w związku z transformacją?</i> <ul style="list-style-type: none"> • Czy transformacja jest potrzebna? Jeśli tak, dlaczego? • Kto może zyskać, kto może stracić? • Jak powinno się zarządzać obecną sytuacją w woj. śląskim? • Kto jest / powinien być odpowiedzialny za transformację? • Czego oczekujecie od samorządu w związku z transformacją? • Jak oceniacie katalog proponowanych form wsparcia? Co jest trafione, czego brakuje? 		
Praca warsztatowa z uczestnikami panelu	<p>Dyskusja w 4 podgrupach z użyciem technik aktywizujących</p> <p>Jak paneliści odnoszą się do komunikacji procesu transformacji energetycznej woj. śląskiego?</p> <ul style="list-style-type: none"> • komu wierzą, autorytety komunikacyjne • preferowane kanały, źródła informacji • jakie formy komunikacji są nieskuteczne, zniechęcające 	Każda z 4 grup pracuje z jednym z moderatorów	60 min

Etap	Zadania	Prowadzący	Czas
	<ul style="list-style-type: none"> • określenie benefitów transformacji, które warto komunikować / obaw, które warto zaadresować • co może przekonywać do tych rozwiązań różne grupy (pracowników, przedsiębiorców) • jakich argumentów używać • jakim językiem warto komunikować transformację • Czy są jakieś treści w komunikacji, które należy unikać? • Rekomendacje: co mówić, jak mówić, gdzie mówić (kanały), kto ma mówić, do kogo ma mówić (mapa komunikacyjna) 		
Prezentacja wyników pracy w podgrupach i dyskusja na forum	<p><i>Każda z podgrup przedstawia swoją propozycję:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - członek podgrupy lub moderator podsumowuje najważniejsze potrzeby danej podgrupy (cz 1 pracy warsztatowej) - członek podgrupy lub moderator podsumowuje najważniejsze wyniki pracy na temat komunikacji (cz 2 pracy warsztatowej) <p>PYTANIA I KOMENTARZE Z SALI DO PREZENTACJI KAŻDEJ Z PODGRUP</p> <ul style="list-style-type: none"> • Czy rozwiązania się podobają, czy są trafione? • Czy są pytania do prezentacji danej podgrupy? • Jakie mogą być skutki proponowanych działań, dobre i złe? 	Zespół 4 moderatorów	40 min
Post test	Paneliści wypełniają ankietę taką samą jak na początku spotkania, która ma zweryfikować jak zmieniło się ich postrzeganie zjawiska po usłyszeniu proponowanych rozwiązań, argumentacji eksperckiej i dyskusji obywatelskiej.	Główny moderator	10 min
Podsumowanie spotkania	Podsumowanie najważniejszych kwestii z całego warsztatu. Podziękowanie panelistom za udział.	Główny moderator	10 min

5 ANEKS 2 – PREZENTACJA EKSPERTA

Zawartość aneksu w oddzielnym dokumencie.

6 ANEKS 3 – KWESTIONARIUSZ PRE/POST TEST

Zawartość aneksu w oddzielnym dokumencie.